

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA**

GERDA DINIŪTĖ

**BANKŲ VEIKLOS REGULIAVIMO IR
PRIEŽIŪROS PERSPEKTYVOS PO PASAULIO
FINANSŲ RINKOS KRIZĖS**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
Doc. dr. A. Miškinis**

VILNIUS, 2009

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA**

**BANKŲ VEIKLOS REGULIAVIMO IR
PRIEŽIŪROS PERSPEKTYVOS PO PASAULIO
FINANSŲ RINKOS KRIZĖS**

**Finansų teisės magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62401S102**

Recenzentas

2009 12

Vadovas

2009 12 Doc. dr. A. Miškinis

Atliko
FNTmd8-01 gr. stud.

2009 12 22 G. Diniūtė

VILNIUS, 2009

TURINYS

IVADAS	5
1. 2007-2009 m. GLOBALI FINANSŲ KRIZĖ	8
1.1. Makroekonomikos klimatas JAV prieš nekilnojamojo turto krizę	8
1.1.1. JAV vykdyta bendroji politika	9
1.1.2. Palūkanų normų mažinimas	9
1.1.3. Centrinų bankų funkcijos užtikrinant makroekonominį stabilumą	10
1.2. Naujoji finansinė struktūra	10
1.3. Naujosios finansų struktūros žlugimas – finansų krizė	13
2. BANKINĖS VEIKLOS RIZIKOS VEIKSNIAI	16
2.1. Bankinės veiklos rizikos	17
2.1.1. Kredito rizika	17
2.1.2. Likvidumo rizika	18
2.1.3. Palūkanų normos, koncentracijos ir rinkos rizikos	19
2.1.4. Operacinė ir valdymo rizikos	20
2.1.5. Valstybinė, politinė ir teisinė rizika	20
2.2. Moralinė rizika	21
2.3. Sisteminė rizika	22
2.4. 2007-2009 m. pasaulinę finansų krizę sąlygoję rizikos veiksniai	23
3. DABARTINIS BANKŲ VEIKLOS REGULIAVIMO IR PRIEŽIŪROS REGLAMENTAVIMAS	26
3.1. Bazelio komitetas ir Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai	27
3.2. Tarptautinio valiutos fondo patikimos bankininkystės standartai	31
3.3. Bazelio akordai	31
3.4. Bazelio II integravimas į ES ir Lietuvos teisinę bazę	33
3.5. Bazelio II kritika ir ES bankų reguliavimo ir priežiūros reglamentavimo keitimai, sąlygoti 2007-2009 m. Pasaulio finansų krizės	34
4. BANKŲ VEIKLOS REGULIAVIMO IR PRIEŽIŪROS PERSPEKTYVOS	36
4.1. Reguliavimas ar dereguliacija?	36
4.1.1. Viešojo intereso požiūris į bankų sektoriaus reguliavimą	37
4.1.2. Privataus intereso požiūris	37
4.1.3. Ryšys tarp bankų sektoriaus reguliavimo ir rinkos krizės	38
4.1.4. Bankų sektoriaus reguliavimas privalo būti efektyvus	39
4.2. Bendrieji bankų reguliavimo ir priežiūros principai	39
4.3. Bazelio II reformos	41
4.3.1. Kapitalo pakankamumas	41
4.3.2. Bankų reguliavimo ir priežiūros procesas	44
4.3.3. Rinkos disciplina	45
IŠVADOS	46
PASIŪLYMAI	47
LITERATŪRA	48
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	54
SAUNTRAUKA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	56

PAVEIKSLAI

1. pav. Banko strategijos “sukurti ir perduoti” schema.	11
2. pav. Finansinių institucijų „baimės faktorius“: Rinkos pažeidžiamumas. Kredito krizė. Investicinio kapitalo neprieinamumas.....	15
3. pav. Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai.....	28
4. pav. Bazelio II struktūra.....	33
5. pav. Bankų aktyvų, įvertintų pagal rizikos laipsnį, santykis su kapitalu.....	43

IVADAS

Magistrinio darbo aktualumas

Paskutinįjį 20 a. dešimtmetį JAV ir Europos valstybės vykdė bankų sektoriaus dereguliavimo politiką. JAV priimtu Gramm-Leach-Bliley aktu buvo panaikinti ribojimai, ir investiciniai bankai, komerciniai bankai bei draudimo kompanijos vėl galėjo priklausyti tai pačiai holdingo kompanijai. Bazelio komitetas rengė naujus Bazelio akordus (Bazelis II), kurių pagrindu tapo sprendimas naudoti kreditų reitingavimo agentūrų duomenis, naudoti vidinės rizikos vertinimo metodus bei sumažinti kapitalui keliamus reikalavimus, kuomet išduodamos su gyvenamosios vietos įkeitimu susijusios paskolos.

Kaip pažymėjo prof. Goodhartas (2009 m.), liberalizuota finansų rinka yra labai inovatyvi. Finansų inžinerija pateikė rinkai naujų investicinių paskolų vertinimo modelių bei išvestinių vertybinių popierių schemą, kuri turėjo atitikti naujus finansų sektoriaus poreikius. Bankinės strategijos, kurios literatūroje vadinamos „sukurti ir perduoti“ (angl. „Originate and Distribute“), leido bankui išduoti kreditą, paversti tą kreditą investiciniu produktu bei perduoti jį įvairioms finansinėms įstaigoms (ne komerciniams bankams).

Naujoji finansų rinka, pagrįsta „sukurti ir perduoti“ modeliu, iš tiesų veikė puikiai. Įvairūs finansų inžinerijos kūriniai buvo ypatingai populiariūs rinkoje. Būsto kreditų išdavimo schemas buvo nukreiptos į finansų rinkos patenkinimą, o ne kredito gavėjo poreikių ir galimybių balanso užtikrinimą. Poreikis suteikti kreditą, jį modifikuoti ir parduoti buvo toks didelis, kad kreditai buvo dalijami netgi visiškai jokių pajamų neturintiems žmonėms (NINJA kreditai).

JAV nekilnojamojo turto rinkai smukus bei centrinėms valstybių institucijoms pakėlus palūkanų normą, finansų rinką ištiko smūgis – finansų įstaigos buvo paveiktos domino efektu.

2007-2009 m. pasaulio finansų rinkos krizė paveikė visus finansų sektorius bei realią valstybių ekonomiką ir yra vadinama didžiausia finansų rinkos destrukcija nuo pat Didžiosios depresijos laikų (1930 m.).

JAV ir ES skubiai ėmėsi reformuoti bankų sektoriaus reguliavimą ir priežiūrą. G-20 valstybių vadovai nurodė Tarptautiniam atsiskaitymų bankui, Tarptautiniam valiutos fondui ir Finansų stabilumo valdybai parengti studiją bei bendrą vadovą, kaip valstybės turėtų įvertinti finansinių institucijų, rinkų ir finansinių instrumentų sisteminį ryšį. ES įsteigtas Finansų priežiūros komitetas (Larosiere'o grupė) pateikė išvadas, kaip turi būti valdoma krizė bei mažinami jos padariniai, bei

kaip turėtų būti atliekama bankų sektoriaus priežiūra, tačiau pateiktos išvados akademinės bendruomenės yra kritikuojamos.

Kaip bus reguliuojama ir prižiūrima bankų veikla svarbu ne tik finansų sektoriui bet ir visai realiai ekonomikai, kadangi tokio masto krizės valdymas ir šalinimas yra be galo brangus.

Šiame darbe siekiame nustatyti, kokios yra bankų reguliavimo ir priežiūros perspektyvos po pasaulinės finansų krizės. Pažymėtina, kad darbe neanalizuojame šiuo metu vykstančios krizės šalinimo metodų ir taikytinų priemonių, o vertiname galimus būsimus reguliavimo ir priežiūros mechanizmus.

Magistrinio darbo tikslas

Šio darbo tikslas yra išanalizuoti galimus bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros modelius bei juos įvertinti. Siektina suformuluoti bendrus principus ir pasiūlymus kaip turėtų būti reglamentuojama bankų veiklos priežiūra ir reguliavimas.

Magistrinio darbo uždaviniai

1. ištirti 2007-2009 m. pasaulio finansų rinkos krizės priežastis;
2. išanalizuoti bankų veiklos rizikos veiksniai bei nustatyti, kokie rizikos veiksniai buvo netinkamai valdomi prieš 2007-2009 m. pasaulio finansų rinkos krizę;
3. ištirti esamą bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros reglamentavimą bei identifikuoti šio darbo rašymo metu pristatytus reglamentavimo pakeitimus;
4. identifikuoti pagrindinius principus, kaip turėtų būti modeliuojamas bankų veiklos reguliavimas ir priežiūra;
5. suformuluoti principinius pasiūlymus, kuriuos turėtų atitikti naujasis reguliavimas.

Magistrinio darbo hipotezė

Šiame magistro darbe tirta, ar esamas bankų veiklos reguliavimas ir priežiūros reglamentavimo mechanizmas gali tinkamai valdyti bankų veiklos rizikos veiksniai.

Magistrinio darbo tyrimo metodika

Magistro darbe naudojami analizės ir lyginamieji metodai.

Magistrinio darbo tyrimo rezultatai

Magistrinio darbo tyrimo metu nustatyta, kad šiuo metu galiojantis bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros mechanizmas netinkamai valdė bankų veiklos rizikos veiksnius. Šio darbo rašymo metu siūlomi bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros reglamentavimo pakeitimai diskutuoti akademinėje bendruomenėje, o ES siūlomi Bazelio akordų pakeitimai neužtikrina reguliavimo priešcikliškumo.

1. 2007-2009 m. GLOBALI FINANSŲ KRIZĖ

Finansų rinka pasižymi ciklišku, kuomet palankų laikotarpį keičia krizė, o pastarąją – finansų rinkų pakilimas¹. Dėl šios priežasties, finansų krizė nėra naujas ar akademinei bendruomenei nepažįstamas reiškinys. Nepaisant to, kad per pastarąjį šimtmetį beveik visi pasaulio regionai patyrė mažesnio ar didesnio masto krizę, jų kilimo priežastys ir pasekmės nėra identiškos. Tai reiškia, jog kiekviena finansų krizė nepriklausomai nuo jos masto yra unikali.

Prof. Caprio‘sas (sk. Kapriosas) ir prof. Klingebielis (1997 m.) atliktoje studijoje nustatė, jog nuo 1970 m. pasaulyje įvyko 112 sisteminių bankų krizių net 93 valstybėse ir 51 tarptautinė krizė 46 valstybėse². Vadovaujantis aukščiau nurodyta studija taip pat nustatyta, kad 130 iš 180 Tarptautinio valiutos fondo (TVF) narių išgyveno finansų krizes arba patyrė rimtų problemų bankų sektoriuje. Nors finansų krizių skaičius per pastaruosius 30 m. yra iš tiesų įspūdingas, 2007-2009 m. finansų krizė vadinama didžiausia nuo bankų krizės Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) 1930-aisiais, vadinamos „Didžiosios depresijos“, laikų³. Literatūroje ši krizė vadinama įvairiai – finansų rinkų krizė, kredito krizė, nekilnojamojo turto krizė, „Wall street‘o nuosmukiu“ ir t.t. Koks pavadinimas bus vartojamas knygoje ar straipsnyje priklausys nuo to, apie kokią krizės laikotarpį rašoma. Visuotinai sutariama, kad pradinis krizės momentas sutapo su nekilnojamojo turto krize JAV. Kaip bus aptariama toliau, nekilnojamojo turto krizė peraugo į bankų ir viso finansų sektoriaus krizę bei toliau sąlygojo bendrą globalios ekonomikos nuosmūkį. Šiame darbe bus orientuojamasi į bankų bei viso finansų sektoriaus krizę, kitus jos etapus aptariant tik tiek, kiek reikalinga analizuojamam laikotarpiui paaiškinti.

1.1. Makroekonomikos klimatas JAV prieš nekilnojamojo turto krizę

Neabejotina, kad dauguma išsivysčiusių valstybių (Japonija šiuo atveju būtų išimtis) pastarąjį dešimtmetį išgyveno finansų rinkų „aukso amžių“. Norint iširti, kodėl geriausi finansų rinkų laikai virto didžiausia šio sektoriaus katastrofa, būtina apžvelgti makroekonominę situaciją, pirmiausia JAV.

¹ Prof. Bernard Young seminaras / Financial Crisis and Asia, origin and the recover/ 2009 m. rugsėjis.

² Prof. Jean-Charles Rochet knyga / Why are there so many banking crises? : the politics and policy of bank regulation/ Princeton University Press, 2008.; - p. 34.

³ G. Soros knyga / The New Paradigm for Financial Markets/ PublicAffairs, 2008 m.; - p. 81.

1.1.1. JAV vykdyta bendroji politika

Pastaruosius kelis dešimtmečius JAV valdžia palaikė idėją „nuosavas būstas kiekvienai šeimai“ bei šį prioritetą iškėlė kaip vieną iš socialinės politikos tikslų⁴. Nuosekli teisės aktų reforma užtikrino palankią mokesčių sistemą kiekvienam kreditą turinčiam asmeniui. Tačiau didžioji vidurinėsios klasės visuomenės dalis neatitiko bankų nustatytų reikalavimų kreditui gauti. Dėl šios priežasties 1990-aisiais tuometinis JAV prezidentas B. Clintonas (sk. Klintonas) liberalizavo kvalifikacinius reikalavimus kreditui gauti ir taip buvo padidintas kredito gavėjų, atitinkančių keliamus reikalavimus, skaičius. JAV Būsto ir miesto plėtros departamento nurodymu buvo atsisakyta reikalavimo, kad kredito gavėjas turi įrodyti pastovias ir stabilias pajamas bent 5 metus nuo kredito gavimo bei fiziškai apsilankyti banko skyriuje; kredito gavėjams taip pat buvo leista samdyti turto vertintojus savo nuožiūra. Šie pakeitimai lėmė intensyvių būsto kredito išdavimų skaičiaus augimą. Pradiniu šių pasikeitimų metu JAV Federalinis rezervas paskelbė, kad esamos kredito išdavimo sąlygos yra pelningos ir bendrame kontekste nerizikingos⁵.

Taip pat reiktų atkreipti dėmesį, kad bankų ir viso finansų sektoriaus liberalizavimo link žengė ne tik JAV, bet ir dauguma Europos valstybių. Buvo tikima šio sektoriaus savireguliacijos sėkme ir galimybėmis.

1.1.2. Palūkanų normų mažinimas

Vienas esminių veiksnių, lėmusių bankų sektoriaus liberalizavimą ir finansų inžinerijos inovatyvumą buvo itin žemos palūkanų normos JAV, Didžiojoje Britanijoje ir visoje Eurozonoje. Nuo pat „Tech burbulo“ (angl. „Tech bubble“) 2001 m. centriniai bankai palaikė žemas palūkanų normas ir jas kelti pradėjo tik 2005 m. Taip buvo stengiamasi išvengti defliacijos ir kitų „Tech burbulo“ galimai sukeltų padarinių. Nors palaikant žemas palūkanų normas buvo išvengta tam tikrų finansų sektoriaus nesklandumų, kai kurių mokslininkų nuomone, JAV Federaliniam rezervui taip stipriai ir staiga sumažinus palūkanų normas ir dar staigiau jas pakėlus, grėsmė finansų sektoriui tik padidėjo ir buvo viena iš krizės priežasčių⁶.

⁴ Dr. Eamonn K. Moran straipsnis / Wall Street meets Main street: Understanding the Financial Crisis/ North Carolina Banking Institute, March 2009.; - p. 8.

⁵ Ibid;

⁶ Sally Pittman, komentaras / ARMS, but no Legs to Stand On: "Subprime" Solutions Plague the Subprime Mortgage Crisis / 40 Tex. Tech L. Rev. 1089, 1097-98 / Summer 2008.

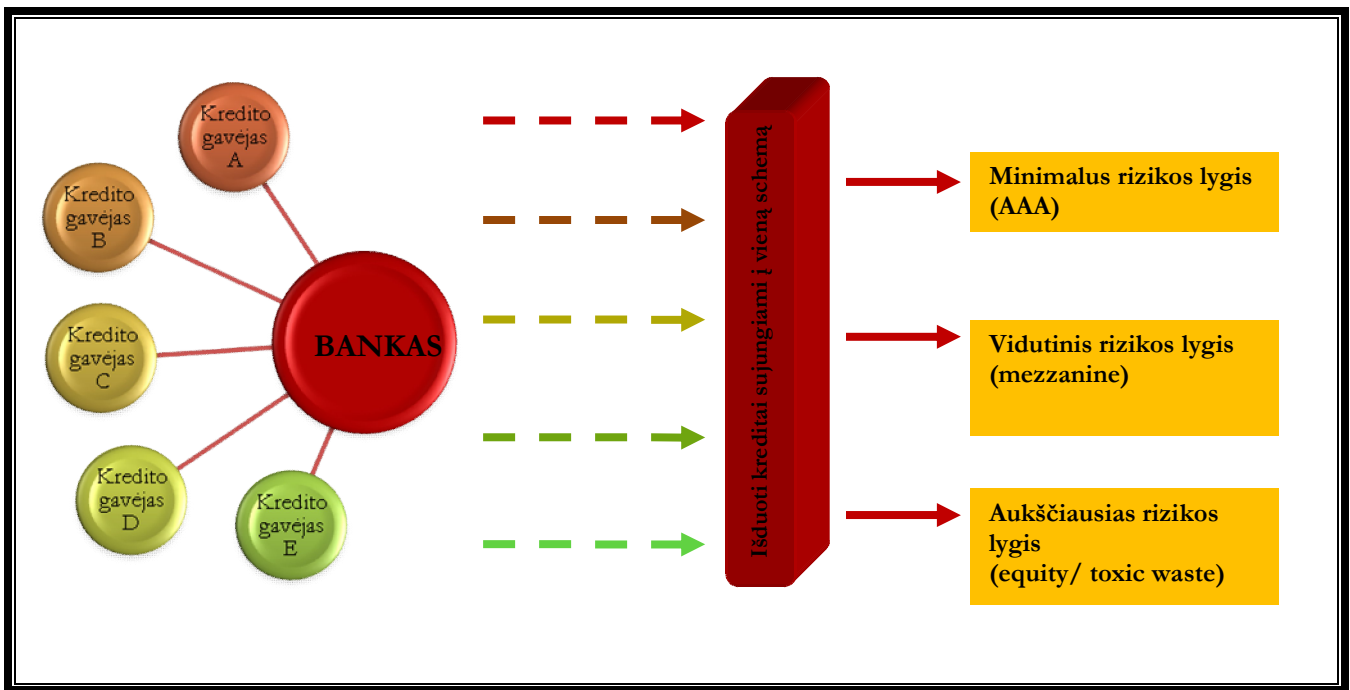
1.1.3. Centrinų bankų funkcijos užtikrinant makroekonominį stabilumą

Pažymėtina, kad nuo pat 1990 m. daugumos valstybių centriniai bankai ypatingai sėkmingai vykdė savo pagrindinę funkciją – palaikė kainų stabilumą. Valstybių ekonominiai rodikliai rodė stabilų ir pastovų ekonomikos augimą. Tokia stabili makroekonominė aplinka leido daugeliui manyti, kad rizikos faktoriai finansų sektoriuje yra gerokai sumažėję⁷. Stabilaus ir mažiau rizikingo finansų sektoriaus įvaizdį palaikė ir JAV Federalinio rezervo vykdyta politika (dar vadinama „The Greenspan Put“). Manyta, kad Federalinis rezervas įsikiš ir parems finansų sektorių ir taip bus išvengta jo griūties. Toks palaikymas kartu reiškė, kad rizikos faktoriai su kuriais susiduriama finansų sektoriuje bus mažesni nei praeityje.

1.2. Naujoji finansinė struktūra

Kaip pažymėjo prof. Goodhartas (2009 m.), liberalizuota finansų rinka yra labai inovatyvi. Finansų inžinerija pateikė rinkai naujų investicinių paskolų vertinimo modelių bei išvestinių vertybinių popierių schemą, kuri turėjo atitikti naujus finansų sektoriaus poreikius. Bankinės strategijos, kurios literatūroje vadinamos „sukurti ir perduoti“ (angl. „Originate and Distribute“), leido bankui išduoti kreditą, paversti tą kreditą investiciniu produktu bei perduoti jį įvairioms finansinėms įstaigoms (ne komerciniams bankams). Pavyzdžiui, pagal aukščiau minėtą strategiją bankas išduoda būsto kreditą, tuomet sujungia įvairius išduotus kreditus į vieną schemą (angl. „Mortgage Pool“), paruošia investicinį produktą bei perduoda minėtą produktą finansinėms įstaigoms. AAA klasės produktai buvo perduodami investicinėms struktūroms ir su banku susijusiais įvairiais nebankiniais padaliniais, vidutinės rizikos lygio produktai perduodami įvairiems fondams (pavyzdžiui, pensijų fondams), o „toksinės atliekos“ atitekdavo apribotos rizikos fondams (angl. „Hedge Funds“).

⁷ Prof. Charles A.E. Goodhart knyga / The regulatory response to the financial crisis / Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar Pub; 2009.; - p. 12.

1. pav. Banko strategijos „sukurti ir perduoti“ schema

Pagal šią banko strategiją išduotas kreditas įgija naują investicinio produkto formą ir nėra žymimas banko balanse⁸. Žinoma, tai reiškia, kad rodomas banko balansas neatspindi tikrojo banko turimo turto ir įsipareigojimų santykio. Tačiau pažymėtina, kad toks kreditų „ištrynimasis“ iš balanso gali būti daugiau fiktyvus, kadangi didžioji dalis naujų investicinių produktų buvo perduodami su bankais glaudžiai susijusioms finansinėms įstaigoms arba bankų įsteigtais nebankiniais padaliniais⁹. Nors tuometinis bankų reguliavimas bus nagrinėjamas kitame skyriuje, atkreiptinas dėmesys, kad pagal Bazelio I reikalavimus, banko kapitalas neturėjo dengti nebankinių padalinių veiklos.

Naujoji finansinė struktūra veikė puikiai – įvairūs finansų inžinerijos kūriniai (pvz. hipotekinės obligacijos, apsieitimo sandoriai ir t.t.) buvo ypatingai populiariūs rinkoje. Būsto kreditų išdavimo schemas buvo nukreiptos į finansų rinkos patenkinimą, o ne kredito gavėjo poreikių ir galimybių balanso užtikrinimą¹⁰. Bankai tiesiogiai ar per tarpininkus pradėjo išduoti paskolas jokių reikalavimų neatitinkantiems kredito gavėjams, pritaikydami naujas finansavimo schemas, pavyzdžiui, pritaikytinas palūkanų normas kreditus (angl. „ARMs“) arba kreditus, kuomet mokamos

⁸ Ibid.; p. 13.

⁹ Ibid.

¹⁰ Dr. Eamonn K. Moran straipsnis / Wall Street meets Main street: Understanding the Financial Crisis / North Carolina Banking Institute, March 2009. - p. 10.

tik palūkanos¹¹. Poreikis suteikti kreditą, jį modifikuoti ir parduoti buvo toks didelis, kad kreditai buvo dalijami netgi visiškai jokių pajamų neturintiems žmonėms. Šie kreditai literatūroje vadinami NINJA kreditais ir reiškia, jog kredito gavėjas neturi nei pajamų, nei darbo, nei turto (angl. „No Income, No Job, No Assets“).

Kaip yra žinoma, išduoto kredito kokybė turi būti patikrinta ir įvertinta. Banko strategija „sukurti ir parduoti“ skirtingai nei senoji sistema „sukurti ir laikyti“ sąlygojo gana pasyvų kredito kokybės stebėjimą pačiame banke¹². Atlaidų požiūrį į kredito kokybę lėmė ne tik tai, kad naujieji investiciniai produktai neatsispindėjo banko balanse, bet ir tai, kad vyravo finansų sektoriaus dereguliavimo politika ir dauguma valstybinių institucijų finansų rinkų nekontroliavo.

Tačiau kredito kokybė vertinama ne tik jį išduodančio banko, bet ir kreditų reitingavimo agentūrų (angl. Credit Rating Agencies). Pasak prof. Goodharto (2009 m.), kreditų reitingavimo agentūrų pirminis tikslas yra įvertinti kredito kokybę jo negražinimo rizikos atžvilgiu. Pažymėtina, kad kreditų reitingavimo agentūros nevertino kreditų rinkos rizikos ir likvidumo rizikos atžvilgiais. Taigi, pavyzdžiui, vyriausybės išduota obligacija reitingu AAA nėra lygi antrinei hipotekinei obligacijai (angl. Collateral Mortgage Obligations (CMO's)), kurios reitingas taip pat AAA. Vyriausybės išleistas vertybinis popierius bus visais atžvilgiais geresnės kokybės nei bet kuris naujasis investicinis produktas. Manymas, kad kreditų reitingavimo agentūros vertina ir rinkos bei likvidumo rizikas, suklaidino daugelį kredito gavėjų. Tačiau tikimybė, kad kreditų reitingavimo agentūros galėjo netinkamai įvertinti kredito negražinimo riziką, taip pat lieka. Tokia prielaida galima vertinant tai, kad nekilnojamojo turto kainos nekrito taip žymiai visoje JAV teritorijoje nuo 1945 m.¹³

Tol kol įkeisto nekilnojamojo turto vertė yra didesnė už kredito vertę, kredito gavėjas stengsis išlaikyti įgytą turtą, nenorėdamas prarasti jo vertės. Tačiau, jeigu kreditas tampa brangesnis už įkeistą nekilnojamąjį turtą, kredito gavėjui naudingiau tiesiog grąžinti nekilnojamąjį turtą bankui. Kreditų reitingavimo agentūros neįvertino tokios galimybės, kadangi dažniausiai kredito negražinimo rizika sietina su individualiais asmenimis ir pavieniais jų motyvais (pvz. darbo netektis, liga ir t.t.).

Tai, kad finansų rinkų pakilimą pakeis nuosmūkis buvo žinoma ir akademinei bendruomenei ir valstybių valdžios institucijoms bei tarptautinėms organizacijoms. Nors dauguma centrinių bankų

¹¹ Dr. Mark Fox ir Dr. H. Lane David straipsnis / Lessons from the US Subprime Mortgage Crisis / Journal of International Banking Law and Regulation; 2008., 23(9), p. 449-457.

¹² Iš Emeritus Prof. E.P. Ellinger paskaitų ciklo / Banking Law / National University of Singapore / 2009 m.

¹³ Prof. Charles A.E. Goodhart knyga / The regulatory response to the financial crisis / Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar Pub; 2009.; - p. 17.

savo ataskaitose nurodė, kad rinka nėra stabili¹⁴, priemonių nebuvo imtasi nei JAV nei kitose valstybėse. Fakto – ateinančios krizės – konstatavimas ir priemonių nesiėmimas salygotas kelių motyvų. Pirmiausia, nors centriniai bankai ir numatė, kad rinkoje galimi nuostoliai, tačiau neįvertintas tų nuostolių mastas. Keliuose pranešimuose tiek Tarptautinio atsiskaitymų banko (TAB), tiek TVF atstovai užsiminė, kad skirtumai tarp aktyvų rizikos grupių (saugių produktų ir nesaugių produktų) yra istoriškai žemas¹⁵. Be to, nors ir bandyta viešai įspėti apie galimus pavojus, tikėtina, kad centrinės institucijos neturėjo tinkamų instrumentų įvykiams pakreipti.

1.3. Naujosios finansų struktūros žlugimas – finansų krizė

Kaip jau minėta anksčiau, kredito gavėjas stengsis išlaikyti įgytą nekilnojamąjį turtą tik tuomet, jei jo vertė bus didesnė nei išduoto kredito. Nuo 2005 m. palūkanų normos ėmė didėti, o nekilnojamojo turto kaina kristi. 2007 m. šis skirtumas taip išaugo, kad kreditas tapo brangesnis nei pats nekilnojamas turtas. Žinoma, kredito gavėjui buvo ekonomiškai naudingiau grąžinti įkeistą turtą bankui, o ne mokėti kreditą. Be to, nekilnojamojo turto vertės sumažėjimas taip pat sąlygojo žemiausių rizikos grupių investicinių produktų vertės kritimą. Kadangi šių grupių produktai priklausė apribotos rizikos fondams, pirmieji nuostolius patyrė jie. Bene ryškiausias pavyzdys būtų „Bear Stearns“ žlugimas. Pažymėtina, nors žemiausioms rizikos grupėms priskirtinų investicinių produktų savininkai daugelyje atvejų patyrė nuostolių, tačiau tai nesukėlė visos finansų sistemos griūties. Kaip nurodo prof. Goodhartas (2009 m.), buvo aišku, kad apribotos rizikos fondai patirs nuostolių, tačiau svarbesnis keliamas klausimas buvo, kaip tai paveiks aukštesnėms rizikos grupėms priklausančių investicinių produktų vertę.

Su bankais susijusios finansinės įstaigos ir nebankiniai bankų padaliniai buvo finansuojami turtu užtikrintais komerciniais popieriais (angl. Asset Backed Commercial Paper; toliau tekste – ABCP). Svarbu pažymėti, kad daugelyje atvejų finansinėms įstaigoms priklausantis turtas buvo ilgalaikės vertės, tuo tarpu ABCP buvo trumpalaikės vertės ir galiojo nuo vieno iki trijų mėnesių¹⁶. Tai kėlė akivaizdžią refinansavimo galimybių riziką. Ši rizika buvo sumažinta susitariant su bankais, kad, jeigu nebūtų įmanoma realizuoti ABCP rinkoje, bankai užtikrins jų finansavimą. Tačiau ABCP nėra likvidūs aktyvai.

Šiuos vertybinius popierius taip pat valdė pinigų rinkos fondų valdytojai (angl. Money Market Fund Managers). Pinigų rinkos fondų valdytojai turi bendrus įsipareigojimus, pagal kuriuos jie

¹⁴ Ibid.; p. 21.

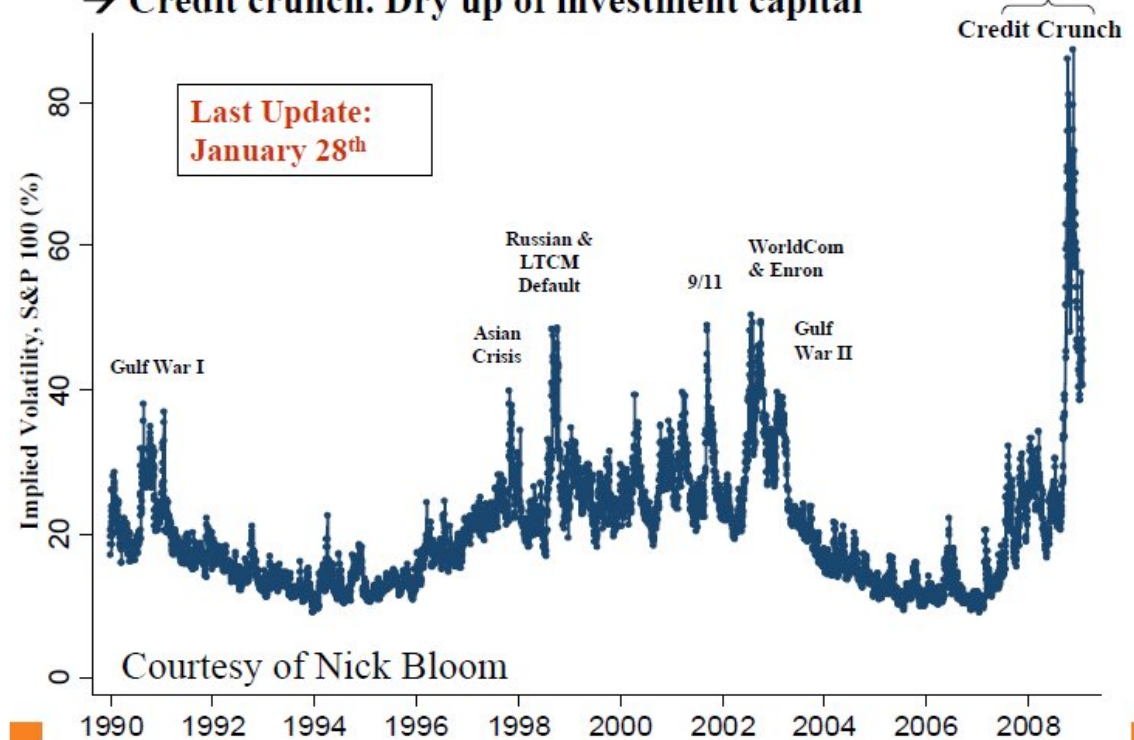
¹⁵ Ibid.; p. 9.

¹⁶ Ibid.; p. 16.

privalo galėti konvertuoti laikomus fondus į grynuosius pinigus. Taip pat pažymėtina, kad šių fondų kapitalas nėra didelis, o paskutinio skolinio schema jiems netaikytina. Kuomet visoje finansų sistemoje imta abejoti aukštesnėms rizikos grupėms priklausančių investicinių produktų verte, pinigų rinkos fondų valdytojai atsisakė konvertuoti ABCP ir šių vertybinių popierių nebebuvo įmanoma parduoti atviroje rinkoje. Finansinės įstaigos turėjo rasti alternatyvių finansavimo šaltinių, taigi tikėtasi, kad susitarimuose dalyvaujantis bankai šį finansavimo trūkumą pašalins. Tačiau susijusių finansinių įstaigų patiriami nuostoliai paveikė ir bankus. Be to, tuo metu paaiškėjo, kad daugelis bankų turi su jais susijusių finansų įstaigų ir tapo nebeaišku, kokiais įsipareigojimais bankai ar finansinės įstaigos yra susaistyti.

Susidarius tokiai padėčiai, 2009 m. rugpjūtį tarpbankinė rinka apmirė. Pasiskolinti (ypatingai trijų mėnesių laikotarpiui) buvo galima tik su didelėmis palūkanomis arba nebuvo galima visai. Bene ryškiausias šios problemos pavyzdys būtų Didžiosios Britanijos bankas „Northern Rock“. Banko „Northern Rock“ didžioji dalis įsipareigojimų buvo perkelta į didmeninės prekybos rinką. Bankas taip pat rengė naują investicinių produktų paketą, tačiau rinkoje vyraujant negatyvioms nuotaikoms, šių aktyvų vertė buvo abejotina. Kuomet bankui nepavyko realizuoti naujų investicinių projektų, o pasklidus gandui, banko klientai masiškai pradėjo reikalauti grąžinti indėlius, bankas negalėjo šių reikalavimų tenkinti, kadangi neturėjo pakankamų kapitalo rezervų. Laikino nelikvidumo taip pat nepavyko pašalinti pasiskolinant tarpbankinėje rinkoje, kadangi, kaip jau minėta anksčiau, ji buvo apmirusi. Susidarius tokiai situacijai teko įsikišti Didžiosios Britanijos centrinėms institucijoms. Taigi banko „Northern Rock“ nesėkmė buvo finansų krizės pradžia.

Financial fear factor: daily implied stock market volatility
→ Credit crunch. Dry up of investment capital

Šaltinis. Prof. B. Young seminaro medžiaga, 2009 m., p. 20

**2. pav. Finansinių institucijų „baimės faktorius“: Rinkos pažeidžiamumas.
 Kredito krizė. Investicinio kapitalo neprieinamumas**

Globali finansų rinkos dereguliacija, bei JAV ir Europos valstybės vykdoma politika paskatino sukurti naują finansinę struktūrą, kuri buvo nukreipta į įvairių finansinių įstaigų poreikių tenkinimą, neatsižvelgiant į kredito gavėjui keliamus reikalavimus ar kitas galimas rizikas.

Tarptautinės organizacijos ir daugumos valstybių centriniai bankai numatė, kad naujųjų investicinių produktų vertė nėra aiški, kaip ir nėra aiški išduotų kreditų kokybė. Daugelis šių institucijų akcentavo likvidumo ir kitas bankams kylančias rizikas, tačiau priemonių joms pašalinti imtasi nebuvo.

Taigi nors ir buvo aišku, jog finansų rinkai yra iškilusi stabilumo grėsmė, tarptautinėms organizacijoms ir valstybių centrinėms bankų reguliavimo ir priežiūros institucijoms nepavyko tinkamai įvertinti šios grėsmės masto.

2. BANKINĖS VEIKLOS RIZIKOS VEIKSNIAI

2007-2009 m. pasaulinė finansų krizė išsivystė smukus JAV nekilnojamojo turto rinkai ir paveikė beveik visas finansines įstaigas domino efektu. Kaip nurodyta aukščiau, Pasaulio bankas (PB), TAB, TVF bei valstybių centriniai bankai savo metiniuose pranešimuose ir publikacijose skelbė apie kylančias grėsmes, tačiau realių priemonių nesiėmė. Ar priemonių nebuvo imtasi todėl, kad šios institucijos neturėjo tinkamo mechanizmo grėsmei užkirsti bus analizuojama kituose šio darbo skyriuose, tačiau dabar svarbu pabrėžti, kad iki 2007-2009 m. pasaulinės finansų krizės valstybių centrinės institucijos vykdė tik bankų reguliavimą ir priežiūrą.

Kokia finansinė įstaiga yra vadinama banku dalinai priklauso nuo teisinės sistemos, tačiau tam tikri bruožai būdingi visiems bankams. Pagrindiniai bruožai, apibūdinantys banką yra kredito teikimas ir veiklos licencijavimas.

*Bankas – institucija, kuri turi (laiko, naudoja) įvairių pavidalų finansus (pinigai, vertybiniai popieriai, brangieji metalai ir t.t.) bei naudoja juos santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Pagrindinė funkcija teikti kreditą ir kitas finansines paslaugas. Šiuolaikinis bankas – įstaiga, turinti licenciją, leidžiančią teikti bankines paslaugas.*¹⁷

Anglosaksų teisinėje sistemoje kredito įstaiga buvo apibūdinama priklausomai nuo jos veiklos formos – investicinė, komercinė bankininkystė, faktoringas. Komercinis bankas buvo suvokiamas kaip įstaiga, imanti pinigus depozito forma bei vykdanti jų realizavimą rinkoje įgyvendindama savo tikslus. Pažymėtina, kad po Didžiosios depresijos JAV komercinė bankų veikla buvo atskirta nuo investicinės veiklos Glass-Steagall aktu¹⁸. Tačiau 1999 m. Glass-Steagall aktas buvo pakeistas Gramm-Leach-Bliley aktu, kuriuo buvo panaikinti ribojimai, ir investiciniai bankai, komerciniai bankai bei draudimo kompanijos vėl galėjo priklausyti tai pačiai holdingo kompanijai¹⁹. Tokiu būdu anglosaksų banko samprata tam tikra prasme priartėjo prie kontinentinėje teisės sistemoje dominuojančio Vokietijos modelio²⁰. Vadovaujantis Vokietijos modeliu, banku vadinama multifunkcinė įstaiga, teikianti įvairias finansines paslaugas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors JAV investiciniai bankai, komerciniai bankai bei draudimo kompanijos vėl galėjo priklausyti tai pačiai holdingo kompanijai, pavyzdžiui komerciniam

¹⁷ Iš Prof. Viktor Aepli paskaitų ciklo. / „Privates Bankenrecht“/ Fribourg Universitetas, Šveicarija; 2006/2007 m.

¹⁸ Ross Cranston. / Principles of Banking Law. / Oxford University Press, 2002.

¹⁹ Dr. Eamonn K. Moran straipsnis / Wall Street meets Main street: Understanding the Financial Crisis / North Carolina Banking Institute, March 2009. - p. 60.

²⁰ Ross Cranston. / Principles of Banking Law. / Oxford University Press, 2002.

bankui, reguliavimo ir priežiūros įstaigų nustatyti reikalavimai buvo taikytini tik komerciniam bankui, o ne visoms grupei priklausančioms finansų įstaigoms. Taigi ir rizikos vertinimo standartai iš esmės buvo taikytini tik komerciniam bankui.

Bankininkystės verslas yra apsuptas pavoju, kylančių iš pasaulio ekonomikos nestabilumo ir žmonių padarytų klaidų ar neteisingo įvykių vertinimo²¹. Kaip yra pastebėjęs prof. Ware'as (sk. Varas), bankininkystės verslo nestabilumas yra „užprogramuotas“²². Taip yra todėl, kad banko santykis tarp nuosavo ir skolinto kapitalo yra didelis (neadekvatus indėlininkų ir kredito gavėjų santykis). Žvelgiant į banko balansą, banko kapitalas yra mažas, o tai sąlygoja banko pažeidžiamumą. Be to, skiriasi turimų pajamų ir išsipareigojimų terminai ir trukmės, kas taip pat yra neadekvataus indėlininkų ir kredito gavėjų santykio padarinys. Pažymėtina, kad bankininkystės versle labai svarbus visuomenės pasitikėjimas banku, nuo to gali priklausyti ir banko mokumas. Ypač atsižvelgiant į tai, kad publikuojama informacija apie turto ir išsipareigojimų santykius, balanso ir ne balanso pozicijas (angl. Balance Sheet and Off-balance Sheet Position) yra asimetriška.

2.1. Bankinės veiklos rizikos

Literatūroje išskiriama bent keletas bankinės veiklos rizikų, kurios sąlygoja bankinės veiklos nestabilumą. Tai kredito, likvidumo, palūkanų normos, koncentracijos, rinkos, operacinė, valdymo, valstybinė, politinė, teisinė rizikos²³. Taip pat minima ir analizuojama sisteminė rizika bei moralinė rizika (angl. Moral Hazard). Toliau plačiau aptarsime kiekvieną iš jų.

2.1.1 Kredito rizika

Kredito teikimas yra viena pagrindinių komercinio banko funkcijų. Siūlomos kreditų formos ir linijos yra labai skirtingos. Kiekvienas kreditą išduodantis komercinis bankas susiduria su kredito rizika. Kredito rizika tai galimybė, kad kredito gavėjas jam suteikto kredito negrąžins. Tinkamai įvertinti kredito riziką būtina dėl jos koreliacijos su pasauline ekonomika. Teoriškai, tol kol industrija yra procikliška, bankas gali adaptuoti kredito išdavimo politiką ir kapitalo paskirstymą atitinkamai pagal industrijos sektorius. Tarptautinėje plotmėje veikiantys bankai gali pritaikyti tokius pokyčius tarpvalstybiniu mastu. Tokia veikla vadinama pasyviu kredito portfolio valdymu²⁴.

²¹ E.P. Ellinger, Eva Lomnicka, and Richard Hooley. / Ellinger's modern banking law. / Oxford University Press, 2006. 4th ed. – p. 26.

²² Derick Ware. / Basic Principles of Banking Supervision. / Centre for Central Banking Studies, Bank of England, 1996. – p. 7.

²³ Dr. Sandra Booyesen. / Seminars Financial Crisis 2007-2009. / National University of Singapore, Sept. 2009.

²⁴ Mark Carey, Rene M. Stulz. / The Risks of Financial Institutions. / The University of Chicago Press, Chicago, 2006. – p. 419.

Finansinės inžinerijos dėka, bankas turi galimybę valdyti kredito portfolio aktyviai. Pavyzdžiui, panaudojant išvestinius kredito vertybinius popierius (angl. Credit Derivatives), kredito rizika (arba draudimas) gali būti perkama arba parduodama tarp industrijos sektorių arba valstybių. Kadangi kredito portfolio valdymas gali būti vykdomas kaip apibrėžta aukščiau – globaliai, labai svarbu tinkamai įvertinti kredito rizikos faktorius tiek valstybiniu tiek tarptautiniu mastu.

Kredito rizika sietina ir su atsiskaitymų rizika. Kadangi kredito rizika (draudimas) gali būti parduodami suformuojant naują finansinį produktą, jų trukmė gali būti skirtinga. Taigi atsiskaitymų rizika kyla esant laiko asimetrijai arba priešingai šaliai neįvykdžius savo įsipareigojimų.

2.1.2. Likvidumo rizika

Banko ir banko kliento santykiai pirmiausia apibūdinami kaip kreditoriaus ir skolininko santykiai²⁵. Banko klientas, įnešdamas indėlį patampa banko kreditoriumi. Bankas privalo grąžinti klientui (kreditoriui) jo indėlį esant pirmam pareikalavimui. Kaip nurodyta aukščiau, neadekvatus paimtų indėlių ir išduotų kreditų santykis reiškia, kad skirtumas tarp banko nuosavo ir skolinto kapitalo yra didelis. Kadangi bankas privalo grąžinti indėlius esant pirmam pareikalavimui, bankas privalo užtikrinti, kad jis turės pakankamai lėšų (grynųjų pinigų) šiems reikalavimams įvykdyti. Banko pajėgumas dengti savo įsipareigojimus grynaisiais pinigais parodo banko likvidumą.

Likvidumo rizika – tai rizika, kad bankas negalės įvykdyti savo įsipareigojimų pats²⁶.

Tinkamai įvertinti likvidumo riziką būtina, kadangi nuo to priklauso banko reputacija ar net jo mokumas apskritai. Prof. Ware'as išskiria kelis likvidumo valdymo principus²⁷: a) bankas privalo turėti pakankamai likvidaus turto, kuris, esant poreikiui, galėtų būti skubiai transformuojamas į pinigus; b) banko turto likutinė vertė turi būti tinkamai vertinama ir pateikiama ataskaitiniuose dokumentuose; c) turto ne likvidumas „švelnintinas“ skolinantis iš rinkos.

Dažniausiai likvidumo valdyme taikomi visi principai ir taip sukuriamas saugus ir užtikrintas likvidumo palaikymo mechanizmas. Tačiau pastebėtina, kad standartus, koks turtas priskirtinas likvidaus turto kategorijai, arba turto likutinės vertės įvertinimo kriterijus nustato centrinės bankų reguliavimo ir priežiūros institucijos. Įdomu tai, kad prieš 2007-2009 m. pasaulinę finansų krizę tarptautiniu mastu nebuvo sutarta dėl kriterijų, koks turtas priskirtinas likvidžiam, todėl, pavyzdžiui, Singapūre nekilnojamas turtas tam tikru metu buvo vertintinas kaip likvidus turtas²⁸.

²⁵ Iš Emeritus Prof. E.P. Ellinger paskaitų ciklo / Banking Law / National University of Singapore / 2009 m.

²⁶ Derick Ware. / Basic Principles of Banking Supervision. / Centre for Central Banking Studies, Bank of England, 1996. – p. 9.

²⁷ Ibid. – p. 11.

²⁸ Dr. Sandra Booyesen. / Seminaras Financial Crisis 2007-2009. / National University of Singapore, Sept. 2009.

2.1.3. Palūkanų normos, koncentracijos ir rinkos rizikos

Bankininkystės versle, kaip ir kitose industrijose būdinga verslo planų ir mechanizmų kūrimas. Bankas, vykdydamas savo veiklą, taip pat kuria strategijas ir planus, kurie turi užtikrinti stabilią ir pelningą banko veiklą. Tam kad užtikrintų reikiamą likvidumo balansą bankai dažnai skolinasi tarpbankinėje rinkoje. Žinoma, kiekvienu atveju vertintina skolinimosi kaina (mokamos palūkanos). Kuriant strategiją ar verslo planą būtina užtikrinti, kad bus tinkamai nustatyta ir įvertinta skolinimosi tarpbankinėje rinkoje kainos skalė. Palūkanų normos rizika – tai rizika, kad banko skolinimosi kaina neatitiks numatytos skalės ir bus nuostolinga bankui.

Paprastai vaizduojant bankininkystės verslą galima nurodyti, kad bankas ima įvairių pavidalų finansus ir naudoja juos (kaip savo!) santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Kur ir kaip bus panaudoti finansai priklauso nuo banko strategijos ir verslo plano.

Skirtina koncentracijos rizika – tai rizika, kuomet bankas sutelkia per didelį kiekį investicijų į vieną sektorių. Nors banko galimybės pasirinkti investicinį sektorių gali būti ribojama, realus koncentracijos valdymas galimas tik tinkamai parenkant banko verslo strategiją. Bankas gali susidurti su sunkumais vertinant koncentraciją, kadangi galimas ryšys tarp klientų yra ne visuomet akivaizdus. Be to, koncentracijos rizika didėja vertinant investicijas į tos pačios grupės bendroves. Pavyzdžiui, bankas gali skolinti savo dukterinėms bendrovėms ar grupei priklausančioms bendrovėms lengvatinėmis sąlygomis. Nors pirminė koncentracijos rizika kyla sutelkiant per didelį procentą investicijų į vieną sektorių, ši rizika galima ir kitose bankininkystės verslo sferose. Prof. Ware'as nurodo²⁹, kad koncentracijos rizika kyla kuomet pajamų šaltinis yra siauras arba individualūs depozitai yra dideli ir nestabilūs, taip pat, jei pajamos gaunamos atlikus kelias stambias transakcijas ir nediferencijuojant pelno šaltinių. Koncentracijos riziką taip pat didina per didelė banko specifikacija teikiant paslaugas ir finansinius produktus. Pažymėtina, kad padidėjusi koncentracijos rizika gali didinti banko nuostolius, todėl privalo būti tinkamai įvertinta.

Kaip aptarta anksčiau, bankas valdo kreditų portfolio ne tik pasyviai bet ir aktyviai. Tai daroma pasitelkiant finansų inžineriją ir perkant/parduodant kredito riziką (draudimą) išvestinio vertybinio popieriaus forma finansų rinkoje. Kokia yra investicinio produkto kokybė priklauso nuo įvairių faktorių. Jo kokybė ir kaina gali varijuoti nuo pasiūlos ir paklausos finansų rinkoje. Atsižvelgiant į bankų veiklą skiriama rinkos rizika. Rinkos rizika tai galimi banko nuostoliai, kuomet keičiasi finansinių produktų kaina rinkoje. Pažymėtina, kad bankas susiduria su rinkos rizika

²⁹ Derick Ware. / Basic Principles of Banking Supervision. / Centre for Central Banking Studies, Bank of England, 1996. – p. 13.

ne tik antrinėje finansų rinkoje (prekiaudamas išvestiniais vertybiniais popieriais), bet ir turėdamas savo dispozicijoje tam tikrus vertybinius popierius (pvz. obligacijas, akcijas ir t.t.). Rinkos rizika galima ir atliekant valiutos konvertavimo operacijas, kadangi valiutų rinka yra veikiamą tiek ekonominių, tiek politinių faktorių. Didesnis valiutų rinkos pavojus kyla konvertuojant „neprištas valiutas“ (angl. Floating Charge Rate), kadangi šių valiutų kainos svyravimai yra labiausiai tikėtini.

2.1.4. Operacinė ir valdymo rizikos

21 a. bankų industrija skiriasi nuo savo pirmtakų visų pirma dydžiu ir sudėtinga struktūra. Daugumos bankų valdymo struktūros yra sudėtingos ir daugiapakopės. Banko verslo sėkmė priklauso nuo kelių/keliolikos asmenų vadybos įgūdžių bei sąžiningumo.

Operacinė rizika – tai banko vidinių procedūrų sistemos netinkamumo ar kontrolės mechanizmų žlugimas, sąlygotas klaidos galimybės arba sukčiavimo. Literatūroje minimi išoriniai ir vidiniai operacinės rizikos šaltiniai³⁰. Išoriniams šaltiniams galėtų būti priskiriami investicinių produktų rinkos kainos ar vertės apskaičiavimo klaidos, o vidiniams – banko valdymo struktūrose veikiančių darbuotojų ir valdytojų nesąžiningumas. Kaip pastebėjo prof. Gregoriou, operacinė rizika gali būti daug žalingesnė nei bet kuri kito pobūdžio rizika³¹.

Su operacine rizika siejasi ir valdymo rizika. Valdymo rizika kyla, kuomet banko valdymo struktūrose ar valdyboje dirbantys asmenys yra ne kompetentingi ir netinka eiti tokio lygio pareigų. Tiesa, daugumos didžiųjų bankų vadovai yra aukščiausios kvalifikacijos specialistai, tačiau banko struktūros sudėtingumas ir finansų inžinerijos novatoriškumas reikalauja griežtos kvalifikacinės disciplinos visose banko struktūros lygmenyse.

Operacinė ir valdymo rizikos yra pavojingos bankui dėl to, kad jos yra bene sunkiausiai prižiūrimos ir įspėjamos rizikos. Taip yra dėl jų vidinio pobūdžio ir priežiūros institucijų ribotos prieigos prie informacijos. Be to, pagrindinė reguliavimo ir priežiūros institucijų paskirtis yra įspėti ir valdyti bankininkystės sektoriuje kylančias rizikas, o ne stebėti ir analizuoti kiekvieno banko verslo specifiką.

2.1.5. Valstybinė, politinė ir teisinė rizika

Valstybinė, politinė ir teisinė rizikos yra glaudžiai susijusios viena su kita, tačiau ne identiškos. Literatūroje valstybine rizika vadinama banko veikla orientuota į vieną valstybę arba konkretų

³⁰ Ibid. – p. 10.

³¹ Greg N. Gregoriou. / Operational risk towards Basel III : best practices and issues in modeling, management and regulation. / Hoboken, N.J. : John Wiley & Sons, 2009. – p. 23.

geografinį regioną. Bankas, nukreipdamas didelę procentinę dalį savo veiklos į vieną valstybę rizikuoja prisiimti nuostolius, jei ta valstybė ar regionas patirtų ekonominį nuosmukį. Ši rizika ypatingai padidėja jei bankas yra įsteigiamas ir veikia vienoje valstybėje. Valstybinės rizikos kategorijai priskirtina ir suvereniteto rizika³². Šiuo atveju bankas rizikuoja, jei skolina užsienio valstybių vyriausybėms, kadangi ypatingas jų statusas didina galimo bylinėjimosi trukmę bei rezultatus.

Politinė rizika – tai rizika sąlygojama valstybės politikos pasikeitimų. Politinė rizika tai ir pavedimų rizika, kadangi sutarties šalys gali netekti galimybės įgyvendinti savo įsipareigojimų dėl pasikeitusių užsienio valstybės įsipareigojimų. Bene ryškiausias pavyzdys, kuomet bankas susiduria su politine/pavedimų rizika, galėtų būti Libijos banko atvejis, kuomet JAV pakeitus politiką Artimųjų Rytų atžvilgiu buvo užšaldytos visos Libijos banko lėšos, kurios buvo laikomos JAV teritorijoje esančiuose padaliniuose³³. Libijos bankas nebegalėjo operuoti JAV teritorijoje savo padaliniuose esančiomis lėšomis ir dėl šių priežasčių negalėjo atlikti savo klientų nurodymų pervesti lėšas iš vienos sąskaitos į kitą.

Teisinė rizika – tai rizika, kad esantis bankinio sektoriaus įstatyminis reguliavimas gali kisti. Banko kuriamos verslo strategijos ir projektai yra ilgalaikiai. Kurdamas strategiją bankas turi įvertinti galimą įstatyminės bazės pasikeitimą. Kadangi nauji/keičiami reikalavimai gali apsunkinti ar sužlugdyti banko verslo strategiją.

Bankinis sektorius privalo įvertinti visas galimas rizikas ir sukurti rizikų valdymo mechanizmą, kadangi kiekviena iš jų gali pakenkti bankui ar sąlygoti jo nemokumą.

2.2. Moralinė rizika

Moralinė rizika yra sunkiausiai identifikuojama rizikos forma, kadangi ji negali būti apskaičiuojama naudojant techninius mechanizmus. Moralinė rizika kartu yra ir subjektyvi rizika. Moralinė rizika vadinama „ramumo“ arba pasitenkinimo rizika, kuomet bankas, tikėdamasis centrinių institucijų paramos, neatsakingai vertina savo atliekamas operacijas.

Moralinės rizikos padariniai sietini ne tik su banko finansiniais nuostoliais bet ir vardo bei visuomenės pasitikėjimo netekimu. Bankas, kurį išpirko centrinė institucija (angl. Bail Out) beveik visuomet netenka visuomenės pasitikėjimo ir skatina viešą diskusiją – ar išpirkimas buvo reikalingas ir tinkamas.

³² Dr. Sandra Booyesen. / Seminaras Financial Crisis 2007-2009. / National University of Singapore, Sept. 2009.

³³ Ibid.

Su moralinės rizikos padariniais susiduria ir centrinės institucijos. Užtikrindamos bankų saugumą (sukurdamos išpirkimo mechanizmą), jos „užmigdo“ bankų budrumą veikti racionaliai ir valdyti nuostolių riziką. Be to, kiekvienas banko išpirkimo atvejis sukelia visuomenės nepasitenkinimą ir viešą aptarimą.

Pastarųjų metų spaudoje moralinė rizika aptariama gana dažnai. Štai 2008 m. rugsėjo 19 d. Financial Times straipsnyje „Now is Not the Time to Agonise over Moral Hazard“³⁴ išreikšta nuomonė, kad „nerimauti dėl moralinės rizikos reikia rinkai klestint. Nerimauti dėl moralinės rizikos esant dabartinėms aplinkybėms, prilygsta atsisakymui drausti nuo gaisro Didžiajam Londono gaisrui praūžus, dėl baimės netinkamai paveikti asmenų elgesį ateityje“. Spaudoje dažnai minimas posakis „Too Big to Fail“ (Liet. „per didelis, kad žlugtų“, kalbama apie bankus ir jų išpirkimą) atspindi visą argumentavimo logiką, kodėl šiuo metu neturėtų būti svarstoma moralinė rizika. Tačiau prof. Ellingerio nuomone³⁵ bankai yra ne tik per dideli, kad žlugtų, bet ir per dideli, kad būtų išgelbėti (angl. Too Big to Fail, too Big to Save“).

Ginčytinai, moralinės rizikos galima nepaisyti vykstant finansų krizei ir konstruojant priemones, kaip tą krizę įveikti. Moralinės rizikos padariniai gali būti mažiau nuostolingi, nei gelbėjimo priemonių netaikymas (pavyzdiniu atveju – banko išpirkimas) ne tik individualiam bankui, bet ir visai finansų sistemai. Tačiau siekiant sukurti naują bankų reguliavimo ir priežiūros mechanizmą, moralinės rizikos įvertinimas ir valdymas yra privalomas.

2.3. Sisteminė rizika

Sisteminė (arba užkrato) rizika, tai rizika, kad vienos individualios finansinės įstaigos nesėkmė gali paveikti kitas finansines įstaigas ir taip sužlugdyti visą finansų rinką.

Vietinių finansų rinkų dereguliacija ir liberalizacija bei technologijos pažanga paskatino finansų rinkos globalizaciją ir finansinių paslaugų bei kapitalo portfolio tarptautinę plėtrą³⁶. Finansų rinkos globalizacija ne tik suteikė naujas galimybes finansų rinkai plėstis, bet ir sąlygojo naujų padidintų rizikų atsiradimą, kurios gali paveikti visą sistemos stabilumą.

Visuotinai sutarto sisteminės rizikos apibrėžimo nėra, tačiau akademinė bendruomenė skiria kelis pagrindinius sisteminės rizikos požymius³⁷: a) sisteminė rizika yra globali – pasaulinė bankų sistema gali žlugti, vienam reikšmingam bankui patyrus nesėkmę; b) saugumo ir mokumo rizikos

³⁴ Straipsnį galima rasti internetinėje svetainėje www.ft.com.

³⁵ Iš Emeritus Prof. E.P. Ellinger paskaitų ciklo / Banking Law / National University of Singapore / 2009 m.

³⁶ Kern Alexander, Rahul Dhumale, John Eatwell. / Global Governance of Financial Systems. The International Regulation of Systemic Risk. / Oxford University Press, 2006. – p. 22.

³⁷ Ibid. – p. 24.

kyla dėl neracionalaus bankų skolinimo ir prekybos politikos; c) neadekvati bankų draudimo sistema kelia grėsmę indėlininkams.

Pažymėtina, kad finansų rinkos globalizacija ir sisteminės rizikos atsiradimas turi būti reguliuojamas tarptautinėje plotmėje, kadangi finansų rinkos išsibalansavimas paveiktų daugelio valstybių ekonomikas. Tarptautinio reguliavimo racionalumą pagrindžia ir pavyzdžiai iš praeities, kuomet įkūrus TVF ir PB pavyko stabilizuoti globalų makroekonomikos klimatą II Pasauliniam karui pasibaigus.

2.4. 2007-2009 m. pasaulinę finansų krizę sąlygoję rizikos veiksniai

Bankininkystės verslas yra nestabilus dėl savo rizikingo pobūdžio. Bankinės veiklos rizikos veiksniai turi būti įvertinti atidžiai, o sukurtas rizikos valdymo mechanizmas, ne tik laiku perspėti apie padidėjusią riziką, bet ir padėti išvengti galimų padarinių. Abejotina, ar įmanoma visiškai eliminuoti bankininkystės verslo riziką, kadangi finansų rinka pasižymi cikliškumu – pakilimą keičia nuosmukis, o nuosmukį – pakilimas.

Kiekvieno tokio nuosmukio (krizės) priežastis yra bankinės veiklos rizikos veiksnių netinkamas valdymas arba netinkamas įvertinimas³⁸. Dažniausiai netinkamai įvertinamos bent jau kelios bankinės veiklos rizikos.

Dauguma mokslininkų 2007-2009 m. pasaulio finansų krizę sieja su likvidumo, kredito, operacine ir sistetine rizika, išskiriant likvidumo riziką kaip vieną opiausių³⁹.

Pirmame šio darbo skyriuje aptarėme 2007-2009 m. pasaulio finansų krizės ištakas ir priežastis. Pirmiausia, pagal naująją finansų struktūrą rengiami ir išduodami kreditai nebuvo tinkamos kokybės. Kredito rizikos neįvertino nei paskolas išduodantys bankai, nei kreditų reitingavimo agentūros. Nors centrinės įstaigos skelbė apie padidėjusius rizikos faktorius, jokių priemonių imtasi nebuvo. Taigi kredito rizika buvo netinkamai įvertinta tiek pačios finansų rinkos, tiek ją reguliuojančių institucijų. Kredito rizika tai galimybė, kad kredito gavėjas jam suteikto kredito negrąžins. Prieš 2007-2009 m. krizę puikiai veikiant naujai finansų struktūrai faktorius, kad kreditas gali būti negrąžintas buvo labai rimtai nuvertintas, tikintis, kad parduota kredito rizika bus perleista į antrosios pakopos rinką ir sėkmingai ten realizuota. Tai, kad kreditas buvo išduodamas jokių pajamų neturinčiam asmeniui (NINJA kreditai), parodo, kad kredito rizikos nuvertinimo mastas buvo neįtikėtinai didelis.

³⁸ Iš Emeritus Prof. E.P. Ellinger paskaitų ciklo / Banking Law / National University of Singapore / 2009 m.

³⁹ Šios krizės rizikos faktorius nagrinėjo prof. Ellinger, prof. Goodhart, prof. Mishkin, prof. Gregoriou, prof. Calomiris, prof. Benton ir daugelis kitų.

Atlaidžiai žiūrėti į kredito riziką iš dalies leido prieškrizinė JAV nekilnojamojo turto rinka, kurios pakilimas užtikrino naujosios finansų rinkos struktūros veikimą. Jeigu kreditas nebūtų gražintas, užstatytas nekilnojamas turtas turėjo būti greitai realizuotas dėl esančios paklausos. Tačiau, nekilnojamas turtas nėra likvidus turtas⁴⁰. Juo užtikrinti išvestiniai produktai (ABCP) taip pat nėra likvidūs. Tačiau kaip pastebėjo prof. Goodhartas (2009 m.), banko disponuojamų aktyvų likvidumo procentas buvo stipriai sumažėjęs nuo 1960 m. laikytų 25 proc. iki ~3 proc. 2007 m. Drastiškai sumažėjęs aktyvų likvidumas rodė, kad bankai kliojęsi centrinėmis įstaigomis ir problemos sprendimus norėjo patikėti joms.

Pirmasis šioje krizėje su padidėjusia likvidumo rizika susidūrė bankas „Northern Rock“. Negalėdamas pasiskolinti tarpbankinėje rinkoje ir neturėdamas pakankamai kapitalo rezervo, bankas negalėjo gražinti staiga pareikalautų indėlių.

Publicistiniuose straipsniuose analizuotas ir operacinės rizikos padidėjimas. Ne visi kaltinimai sukčiavimu ir netinkamu valdymu buvo pagrįsti, tačiau keli atskiri atvejai rodė, kad bankai nesugebėjo tinkamai įvertinti operacinės rizikos.

Prof. Dubossonas (sk. Dubosonas) ir prof. Fragniere'as (sk. Fragnieras) pateiktoje studijoje⁴¹ aptarė Šveicarijos banko „UBS“ operacinės rizikos valdymą šios krizės eigoje. Nuo 2005 m. „UBS“ Johno Costas (sk. Džono Kostas) vadovaujamas padalinys užsiėmė investicijomis į JAV hipotekinių obligacijų rinką. 2007 m. balandį programa buvo nutraukta konstatavus 4,5 mlrd. dolerių nuostolius. Kiti „UBS“ investicinės bankininkystės sektoriai taip pat aktyviai prekiaavo JAV rinkoje, neturėdami tinkamos tam patirties. Investicinės bankininkystės sektoriaus vadovas p. Wufflis (sk. Vuflis) buvo atleistas, kuomet „UBS“ turėjo pakartotinai konstatuoti 655 mln. dolerių nuostolius 2007 m. liepą.

Nekilnojamojo turto rinkai pradėjus smukti, finansinės įstaigos viena po kitos pranešdavo apie patiriamus nuostolius ir sunkumus. Vieno banko „užkratas“ pasiekdavo kitą banką, kol toks domino efektas sužlugdė visą finansų rinką.

Tinkamai įvertinti kylančią grėsmę ir sumažinti sisteminės rizikos pavojų turėjo tarptautinės organizacijos bei valstybių centrinės įstaigos. Kadangi tarptautiniu mastu nebuvo užtikrintas tinkamas sisteminės rizikos įvertinimas, 2007 m. prasidėjus krizės domino efektui, jo sustabdyti jau nebebuvo galima.

Didžioji dalis mokslininkų teigia, kad būtina griežtinti bankų reguliavimą, o vykdyta dereguliavimo ir liberalizavimo politika pasirodė esanti neefektyvi ir nesėkminga. Tačiau kai kurių

⁴⁰ Prof. Charles A.E. Goodhart knyga / The regulatory response to the financial crisis / Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar Pub; 2009.; - p. 24.

⁴¹ Greg N. Gregoriou. / Operational risk towards Basel III : best practices and issues in modeling, management and regulation. / Hoboken, N.J. : John Wiley & Sons, 2009. – p. 100.

autorių nuomone bankai dar niekad nebuvo taip stipriai reguliuojami kaip dabar ir tikroji problema slypi nustatyto reglamentavimo pritaikyme.⁴² Faktas tas, kad nustatytas bankų sektoriaus reguliavimas ir priežiūra neužtikrino tinkamo finansų rinkos veikimo ir neužkirto kelio bankinės veiklos rizikos veiksnių didėjimui.

Esamą bankų priežiūros ir reguliavimo mechanizmą bei įdiegtas naujoves aptarsime kitame skyriuje.

⁴² Stewart Donald. / Comment: No more rules. //International Financial Law Review, 02626969, Jan2009, Vol. 28, Issue 1. – p. 1.

3.DABARTINIS BANKŲ VEIKLOS REGULIAVIMO IR PRIEŽIŪROS REGLAMENTAVIMAS

Antrajame šio darbo skyriuje išanalizavome bankų veiklos rizikos veiksnius bei nustatėme, kokių rizikos veiksnių netinkamas valdymas sąlygojo 2007-2009 m. finansų krizę. Visuotinai sutariama, kad prieš krizę vyravęs bankų sektoriaus reguliavimas ir priežiūra neužtikrino tinkamo finansų rinkos veikimo ir neužkirto kelio bankinės veiklos rizikos veiksnių didėjimui. Kaip jau minėta anksčiau, kai kurie autoriai nurodo, kad bankų veiklos reguliavimas buvo nepakankamai griežtas, tačiau kiti didesnę dėmesį kreipia į netinkamą priežiūrą ir nustatyto reguliavimo taisyklių nepaisymą.

2007-2009 m. finansų krizei įpusėjus daugelio valstybių vadovai pareiškė, kad bankų sektoriaus reguliavimas turi būti griežtinamas. Pasiūlymus, kaip turi būti reformuotas bankų veiklos reguliavimas ir priežiūra, pateikė ir tarptautinės organizacijos.

Įdomu tai, kad Azijos rinka per šią krizę nukentėjo mažiausiai. Nors Azijos investuotojai patyrė nuostolių dėl nuvertėjusių JAV išleistų vertybinių popierių, kitų fundamentalių sukrėtimų šiame regione nebūta⁴³. Tiesa, bankų sektorius visą šį periodą, kuomet Vakarų valstybės vykdė liberalizacijos politiką, Azijoje buvo reguliuojamas daug griežčiau nei reikalauta tarptautinėje erdvėje (pavyzdžiui, nei numatyta Bazelio standartuose). Kadangi šiame regione bankų sektorius reformuojamas nebus, toliau dėmesys bus telkiamas į Vakarų valstybių bankų sektoriaus reguliavimą ir galimas reformas.

2008 m. rugsėjį tuometinis JAV prezidentas G. Bushas (sk. Dž. Bušas) pareiškė, kad „kuomet bus sutramdyta dabartinė krizė, ateis laikas keisti mūsų finansinių struktūrų reguliavimą. Mūsų 21 a. ekonomika yra reguliuojama pasenusiais 20 a. įstatymais. Matome, kaip pavienės kompanijos gali išsiplėsti, o jų nesėkmės sukrėsti visą finansų sistemą“⁴⁴. Paskutinis pakeitimas JAV finansų rinkos reguliavime įvyko 1999 m. priimant Gramm-Leach-Bliley aktą. Šis aktas pakeitė nuo pat Didžiosios depresijos laikų galiojusį Glass-Steagall aktą, kuris atskyrė komercinę bankininkystę nuo investicinės bankininkystės sektoriaus ir išskaidė finansų rinką. Tiesa, kuomet buvo priimtas Gramm-Leach-Bliley aktas ir atšaukti Glass-Steagall ribojimai, JAV vykdė finansų rinkos liberalizavimo ir dereguliavimo politiką. Kaip paaiškėjo vėliau, rinkos dereguliavimas nepasiteisino. Dar 2008 m. kovą JAV Iždo sekretorius p. Paulsonas pateikė projektą „Modernizuotos finansų

⁴³ Prof. Bernard Young seminaras / Financial Crisis and Asia, origin and the recover/ 2009 m. rugsėjis.

⁴⁴ Dr. Eamonn K. Moran straipsnis / Wall Street meets Main street: Understanding the Financial Crisis / North Carolina Banking Institute, March 2009. - p. 33.

reguliavimo struktūros planas“ (angl. Blueprint for a Modernized Financial Regulatory Structure“), kuriame išdėstė pasiūlymus, kaip turėtų būti reformuotas bankų sektoriaus reguliavimas. Plane siūloma paskirti tris reguliavimo institucijas, kurių kiekviena būtų atsakinga už skirtingus sektorius – visos finansų rinkos stabilumą, institucijų saugumą ir mokumą, vartotojų ir investuotojų apsaugą⁴⁵. Kol kas JAV neskuba reformuoti bankų reguliavimo sektoriaus, kadangi šiuo metu veikia patvirtintas 700 mlrd. „Išpirkimo planas“, pagal kurį į finansų sektorių yra leidžiamos (angl. injection) lėšos taip siekiant stabilizuoti bankų ir kitų finansinių įstaigų likvidumą. Be to, laukiama tarptautinių organizacijų išvadų ir pasiūlymų bei galimų tarptautinių susitarimų.

Europos Sąjungos (ES) valstybės per savo centrinius bankus taip pat vykdė išpirkimo planus bei patyrė nuostolių. Ypatingai skubiai buvo ruošiamos injekcijos Didžiojoje Britanijoje, Anglijos centriniam bankui siekiant stabilizuoti banko „Northern Rock“ padėtį. Veiksmų ėmėsi Prancūzijos ir Vokietijos centriniai bankai. ES skirtingai nuo kitų regionų finansų sektoriaus reguliavimą stengiasi harmonizuoti ir užtikrinti sąjungos lygmenyje. Todėl ir apie bankų sektoriaus reguliavimo griežtinimą pirmiausia prabilta ES lygmeniu.

Šiame skyriuje analizuosime bankų sektoriaus reguliavimą ir priežiūros reikalavimus tarptautiniu lygmeniu bei esamą reglamentavimo bazę Lietuvoje. Taip pat aptarsime ES ir Lietuvoje įdiegtus pakeitimus siekiant reformuoti bankų sektoriaus reguliavimą.

3.1. Bazelio komitetas ir Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai

1974 m. dėl kapitalo nepakankamumo bankrutavo Vokietijos bankas „Herstatt Bank“ ir JAV bankas „Franklin National Bank“. Dėl aktyvios užsienio valiutos prekybos „Herstatt Bank“ žlugimas kėlė grėsmę kitų valstybių mokėjimo sistemoms, „Franklin National Bank“ (tuo metu buvo 20 bankas pagal dydį JAV) žlugimas nebuvo toks grėsmingas, bet tik todėl, kad jam buvo pritaikyta paskutinio skolintojo schema įskaitant ir Londone esantiems banko padaliniais⁴⁶. Po šių įvykių valstybių vadovai nutarė, kad reikalingas glaudesnis bendradarbiavimas tarptautiniame lygmenyje ir įkūrė Bazelio komitetą bankų priežiūrai vykdyti (angl. Basel Committee on Banking Supervision) (toliau tekste – Bazelio komitetas).

1997 m. Bazelio komitetas paskelbė „Pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus“ (toliau tekste - Bazelio principai). Dokumentas buvo skirtas padėti valstybėms sureguliuoti bankų priežiūrą ir sustiprinti finansų sistemas. 2006 m. Bazelio principai buvo peržiūrėti ir papildyti

⁴⁵ Ibid. – p. 35.

⁴⁶ Daniel K. Tarullo. / Banking on Basel : the future of international financial regulation. / Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 2008. – p. 32.

pritaikant juos naujai susiklosčiusiai finansų rinkai. Bazelio principai – tai 25 taisyklės, kurių turi būti laikomasi, kad bankų priežiūros sistema būtų efektyvi. Principus galima suskirstyti į 7 kategorijas: a) objektai, nepriklausomybė, galios, skaidrumas ir bendradarbiavimas (1 principas); b) licencijavimas ir struktūra (2-5 principai); c) protingas reguliavimas ir reikalavimai (6-18 principai); d) bankinės priežiūros metodai (19-21 principai); e) apskaitos ir informacijos atskleidimo reikalavimai (22 principas); f) priežiūrą vykdančių institucijų galios (23 principas); g) konsoliduota ir tarptautinė bankų priežiūra (24-25 principai)⁴⁷. Visi Bazelio principai pateikiami žemiau.

PAGRINDINIAI EFEKTYVIO BANKŲ PRIEŽIŪROS PRINCIPAI

I. BŪTINOS SĄLYGOS EFEKTYVIAI BANKŲ PRIEŽIŪRAI

1. Efektyvioje kredito įstaigų (toliau – bankų) priežiūros sistemoje visos institucijos, vykdančios bankų priežiūrą, privalo aiškiai apibrėžti tikslus ir atsakomybės ribas. Tokios institucijos privalo būti nepriklausomos, jose vykstantys procesai turi būti skaidrūs, valdymas tinkamas, jos turi turėti pakankamai išteklių savo veiklai vykdyti ir privalo būti atskaitingos už savo pareigų vykdymą. Priežiūrai vykdyti privalo būti sukurta teisinė bazė, apimanti nuostatas dėl licencijų bankams suteikimo ir nuolatinės bankų priežiūros, suteikianti teisę spręsti, kaip laikomasi įstatymų ir saugios bei patikimos veiklos principų, ir garantuojanti teisinę priežiūros institucijų darbuotojų apsaugą. Privalo būti sukurta ir įdiegta efektyvi apskaitos informacija tarp priežiūrą vykdančių institucijų sistema, užtikrinanti šios informacijos konfidencialumą.

II. LICENCIJAVIMAS IR STRUKTŪRA

2. Privalo būti aiškiai apibrėžta veikla, kuri leistina įstaigoms, licencijuojamoms ir prižiūrimoms kaip bankai, o žodžio „bankas“ vartojimas įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimuose turi būti griežtai kontroliuojamas.

3. Licencijas suteikianti institucija turi turėti teisę nustatyti reikalavimus, kuriuos įvykdžius suteikiama licencija, ir nesuteikti licencijos, jeigu šie reikalavimai neįvykdyti. Turėtų būti nustatyti reikalavimai bent jau banko savininkams ir banko nuosavybės struktūros, banko ir jo grupės valdymo, vadovų ir valdymo tinkamumo, veiklos ir strateginio plano, vidaus kontrolės ir rizikos valdymo, numatomos finansinės būklės, įskaitant kapitalo bazę, reikalavimai. Jeigu busimasis banko savininkas arba banką patronuosianti organizacija yra užsienio valstybės bankas, jis privalo iš anksto gauti bankų priežiūrą šioje užsienio valstybėje vykdančios institucijos pritarimą.

4. Priežiūros institucija turi turėti teisę nagrinėti ir priimti arba atmesti asmenų pasiūlymus perleisti didelę dalį jiems priklausančių banko kapitalo arba valdymo teisių (tiesioginių arba netiesioginių) kitiems asmenims.

5. Priežiūros institucija turi turėti teisę nustatyti kriterijus, kuriais remdamasi vertintų bankų veiksmus perkant kitas įmones arba investuojant į jų kapitalą, įskaitant tarptautines operacijas, ir užtikrintų, kad dėl tokių veiksmų sukurtos korporacinės sąjungos ir struktūros neatsiras papildomos rizikos saugiai ir patikimai banko veiklai ir tai neapsunkins efektyvios kredito įstaigų priežiūros.

III. RIZIKĄ RIBOJANTYS NORMATYVAI IR REIKALAVIMAI

⁴⁷ Basel Committee for Banking Supervision. / Core Principles for Effective Banking Regulation. / Bank for International Settlements Sep 1997 and Oct 2006. – p. 2.

6. Priežiūros institucija privalo bankams nustatyti privalomus ir minimalius kapitalo pakankamumo reikalavimus. Kapitalo poreikis turi būti nustatomas įvertinus bendrą prisiimamą riziką ir turi būti apibrėžtos sudedamosios kapitalo dalys, įvertinant galimybę jas panaudoti bankų patiriams nuostoliams dengti. Šie reikalavimai, bent jau tiems bankams, kurie veikia ir už savo šalies ribų, privalo būti ne mažesni negu Bazelio Kapitalo sutartyje ir jos papildymuose nustatyti reikalavimai.

7. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankuose ir jų grupėse vyksta tinkami rizikos valdymo procesai, kai identifikuojamos, vertinamos, tikrinamos ir kontroliuojamos arba sumažinamos visos svarbios rizikos rūšys ir atsižvelgus į jas įvertinamas kapitalo pakankumas. Šie procesai turi atitikti institucijų veiklos dydį ir sudėtingumą.

8. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankai atlieka kredito rizikos valdymo procedūras, apimančias institucijos rizikos lygį, ir ar laikosi apdairios politikos. Esminė bet kokios bankų priežiūros sistemos dalis privalo būti banko politikos, procedūrų ir praktikos, teikiant paskolas ir investuojant bei valdant paskolų ir investicijų portfelius, vertinimas.

9. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankai laikosi nusistatytos tinkamos politikos valdydami probleminius aktyvus ir vertindami atidėjinių ir rezervų pakankumą.

10. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankuose veikia vadovybės informavimo sistema, kuri sudaro sąlygas vadovybei nustatyti rizikos koncentraciją banko portfelyje. Taip pat ši institucija turi nustatyti riziką ribojančius normatyvus, kurie apribotų maksimalią paskolą vienam skolininkui arba susijusių skolininkų grupei.

11. Siekdama išvengti piktnaudžiavimo skolinant su banku susijusiems asmenims, priežiūros institucija privalo nustatyti reikalavimus, kurie verstų bankus sukurti tokias sprendimų priėmimo procedūras, kurios sukurtų prielaidas apriboti su banku susijusių asmenų įtaką priimant sprendimus, išvengti privilegijų taikymo tokiems asmenims ir ribotų skolinimą su banku susijusiems asmenims. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankai kontroliuoja paskolų, suteiktų susijusiems asmenims, būklę ir imasi kitų priemonių dėl to kylančiai rizikai valdyti ir švelninti.

12. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankų pasirinktos politikos, nustatytų procedūrų ir jų taikymo praktikos pakanka šalies bei tarptautinių atsiskaitymų rizikai nustatyti, stebėti ir vertinti, taip pat ar bankai turi sukaupę pakankamai kapitalo atsargų prisiimdami tokią riziką.

13. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankuose įdiegtos sistemos, kurios leidžia identifikuoti, vertinti, stebėti ir valdyti rinkos riziką. Priežiūros institucija, jei įgaliojta, turėtų turėti teisę nustatyti tam tikras rinkos rizikos ribas ir papildomus kapitalo reikalavimus.

14. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankai turi įdiegę likvidumo valdymo strategiją, kuri apima jų rizikos lygį, ar laikosi apdairios politikos, atlieka procedūras, kurios padeda identifikuoti, vertinti, stebėti ir valdyti likvidumo riziką. Priežiūros institucija reikalauja, kad bankai turėtų likvidumo problemų kontrolės nenumatytus atvejais planus.

15. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankuose įdiegta rizikos valdymo politika ir procedūros, kurios leidžia identifikuoti, vertinti, stebėti ir valdyti operacinę riziką. Ši politika ir procedūros turi atitikti bankų veiklos mastą ir pobūdį.

16. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankuose įdiegtos efektyvios sistemos, kurios padeda identifikuoti, vertinti, stebėti ir valdyti palūkanų normų riziką bankinėje knygoje (įskaitant gerai apibrėžtą strategiją, kuri buvo patvirtinta valdybos ir įgyvendinta aukščiausiu lygmeniu). Tai turi atitikti bankų veiklos mastą ir pobūdį.

17. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankų vidaus kontrolės sistema atitinka veiklos pobūdį ir mastą. Vidaus kontrolės sistema privalo aiškiai apibrėžti įgaliojimų ir atsakomybės perdavimo tvarką, griežtai atskirti ir padalyti atskiriems darbuotojams sandorių sudarymo, lėšų išmokėjimo, turto bei įsipareigojimų apskaitos funkcijas ir jų suderinamumą, nustatyti šių funkcijų tikrinimo tvarką, užtikrinti bankų turto apsaugą. Bankuose turi būti vidaus audito tarnyba, kuri įvertintų, ar laikomasi vidaus kontrolės sistemos ir teisės aktų reikalavimų, be to, bankai turi glaudžiai bendradarbiauti su nepriklausoma audito tarnyba.

18. Priežiūros institucija privalo nustatyti, ar bankai laikosi tinkamos politikos, normų ir tvarkos, įskaitant griežtas taisykles „pažink savo klientą“, kurios skatina aukštus finansinio sektoriaus etikos ir profesijos standartus ir apsaugo banką nuo tyčinės ar netyčinės nusikalstamos veiklos.

IV. NUOLATINĖS BANKŲ PRIEŽIŪROS METODAI

19. Efektyvi bankų priežiūros sistema reikalauja, kad priežiūros institucija plėstųsi ir visapusiškai išmanytų individualių bankų, bankų grupių ir visos bankų sistemos operacijas, sutelkdama dėmesį į bankų sistemos saugumą, patikimumą ir stabilumą.

20. Efektyvią bankų priežiūros sistemą privalo sudaryti du vienas kitą papildantys metodai: dokumentinė bankų priežiūra, kuri leistų analizuoti ir vertinti bankų veiklą bei finansinę būklę pagal periodiškai bankų teikiamas finansines ir priežiūrai skirtas ataskaitas, ir bankų inspektavimas, kurio metu būtų tikrinama bankų veikla pačiuose bankuose.

21. Priežiūros institucija turi turėti teisę ir būdų gauti finansinę, priežiūrai skirtą ir statistinę informaciją, ją analizuoti ir vertinti tiek kiekvieno banko atskirai, tiek konsoliduotai, kai informacija apima ir banko patronuojamų įmonių veiklą. Taip pat ji privalo turėti galimybę ir būdų patikrinti iš bankų gaunamos informacijos teisingumą inspektavimo metu arba pasitelkdama nepriklausomus auditorius.

V. INFORMACIJOS ATSKLEIDIMAS

22. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar visi bankai tinkamai tvarko apskaitą, kurią reglamentuoja nuosekli apskaitos politika ir praktika, pripažįstama tarptautiniu mastu, leidžianti priežiūros institucijai gauti tikrą ir neiškreiptą banko finansinės būklės ir jo veiklos pelningumo vaizdą, ir ar bankas reguliariai skelbia finansines ataskaitas, teisingai parodančias jo būklę.

VI. TEISĖ TAIKYTI POVEIKIO PRIEMONES

23. Priežiūros institucija turi turėti įstatymuose įteisintų poveikio priemonių, leidžiančių priežiūros institucijai laiku imtis veiksmų, kai kyla grėsmė saugiai ir patikimai banko veiklai. Išimtiniais atvejais turėtų būti įteisinta galimybė atšaukti banko licenciją arba rekomenduoti tai padaryti.

VII. TARPTAUTINĖ BANKININKYSTĖ

24. Vienas iš esminių bankų priežiūros elementų yra priežiūros institucijos gebėjimas konsoliduotai prižiūrėti bankų grupę, tinkamai kontroliuojant ir taikant reikiamus riziką ribojančius normatyvus visai bankų veiklai.

25. Pagrindinis konsoliduotos priežiūros komponentas yra ryšių užmezgimas ir pasikeitimas informacija su kitomis įvairiomis priežiūros institucijomis, pirmumą teikiant šalies, kurioje veikia bankas, priežiūros institucijai. Priežiūros institucija privalo užsienio valstybių bankams taikyti tokius pačius reikalavimus, kokius taiko vietiniams bankams.

Šaltinis. 2007 m. liepos 26 d. Lietuvos Banko valdybos nutarimas Nr. 99

3. pav. Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai

Pažymėtina, kad Bazelio principai neturi tarptautinės sutarties teisinio statuso, todėl nėra privalomojo pobūdžio tarptautinis dokumentas. Tačiau Bazelio principai buvo priimti ir integruoti į daugelio pasaulio valstybių teisines bazes, tarp jų ir Lietuvoje⁴⁸. Be to, ES harmonizuodama finansų

⁴⁸ 2007 m. liepos 26 d. Lietuvos Banko valdybos nutarimas Nr. 99 / „Dėl Lietuvos banko valdybos 1998 m. gruodžio 17 d. Nutarimo Nr. 224 „Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo“ pakeitimo“ (Žin., 1998, Nr. 114-3221).

sistemos reguliavimą, taip pat glaudžiai vadovaujasi Bazelio principais ir kitais Bazelio komiteto dokumentais.

3.2. Tarptautinio valiutos fondo patikimos bankininkystės standartai

1999 m. rugsėjį, praėjus dviems metams po pirmojo Bazelio principų paskelbimo, TVF suformulavo „Patikimos bankininkystės standartus“ (angl. Framework for Sound Banking). Siekdama užtikrinti finansų rinkų stabilumą TVF valdyba nusprendė, kad reikalinga siekti šių tikslų⁴⁹:

- Stiprinti vidinį bankų valdymą pasitelkiant bankų savininkus, valdybą ir vadybininkus;
- Skatinti skaidrumą ir rinkos vaidmenį;
- Riboti viešojo sektoriaus vykdomos politikos sąlygojamus rinkos iškraipymus;
- Valdyti riziką naudojant reguliavimo ir priežiūros priemones;
- Stiprinti veiklos infrastruktūrą bei skatinti nacionalinį ir tarptautinio bendradarbiavimą sektoriaus priežiūros srityje.

TVF keliami tikslai buvo be abejonės racionalūs, tačiau kaip konkrečiai tų tikslų reikėtų pasiekti fondas tuo metu nenurodė. Memorandumo forma išdėstyti tikslai tebuvo TVF išreikšta nuomonė, o ne konkretus įpareigojimas šių tikslų siekti (angl. Soft Law). Be abejo, kiekviena valstybė nustatydamą savo bankų sektoriaus reguliavimo ir priežiūros schemas stengėsi pasiekti TVF iškeltų tikslų, tačiau kiekviena jų naudojo skirtingus metodus.

3.3. Bazelio akordai

Bene pagrindinė Bazelio komiteto užduotis siekiant užtikrinti finansų sistemos stabilumą buvo pasiekti susitarimą dėl bankų kapitalui keliamų reikalavimų⁵⁰. 1988 m. buvo pasiektas Bazelio kapitalo susitarimas (Bazelis I), kuriuo buvo suderinti banko kapitalui keliami reikalavimai.

Pažymėtina, kad Bazelio I įgyvendinimas buvo iš tiesų sėkmingas. Bazelio I taisyklės buvo pritaikytos ne tik Bazelio komitetui priklausančiose valstybėse bet ir daugelyje kitų valstybių

⁴⁹ Kenneth Kaoma Mwenda. / Banking Supervision and Systemic Bank Restructuring: An International and Comparative Legal Perspective. / Cavendish Publishing Limited, 2000. – p. 19.

⁵⁰ Iš Emeritus Prof. E.P. Ellinger paskaitų ciklo / Banking Law / National University of Singapore / 2009 m.

sistemose. Išskyrus Japoniją, Bazelio komitetui priklausančios valstybės nepatyrė rimtesnių finansinių sukrėtimų per visą Bazelio I galiojimo laiką⁵¹.

Nors Bazelio I įgyvendinimas ir taikymas buvo iš tiesų sėkmingas, Bazelio komiteto taisyklės turėjo trūkumų. Pavyzdžiui, kaip turėtų būti perkeliama Bazelio I nuostatos į teisinę valstybės sistemą sprendė pačios valstybės, o tai reiškė, kad integracijos lygis ar poveikis galėjo būti skirtingas. Tačiau pagrindinės problemos kilo kuomet finansų sektorius ėmė plėstis. P. McDonoughas (sk. MsDonagas) kviescionavo Bazelio I galimybes užtikrinti tinkamą sektoriaus kontrolę, kadangi buvo pasitikima tik banko kapitalo rodikliais⁵². Jo nuomone, nuolatinė bankų priežiūra bei rinkos disciplina užima svarbią vietą valdant bankų veiklos rizikos veiksnius. Nauji iššūkiai ir išsiplėtusi finansų rinka skatino peržiūrėti Bazelio I priimtas taisykles.

Be to, buvo planuota periodiškai tobulinti ir pildyti Bazelį I. Pavyzdžiui, 1996 m. Bazelis I buvo papildytas reikalavimais banko kapitalui atsižvelgiant ir į rinkos riziką. Bankams leista taikyti VaR (angl. Value at Risk) ir kitus rizikos įvertinimo metodus⁵³.

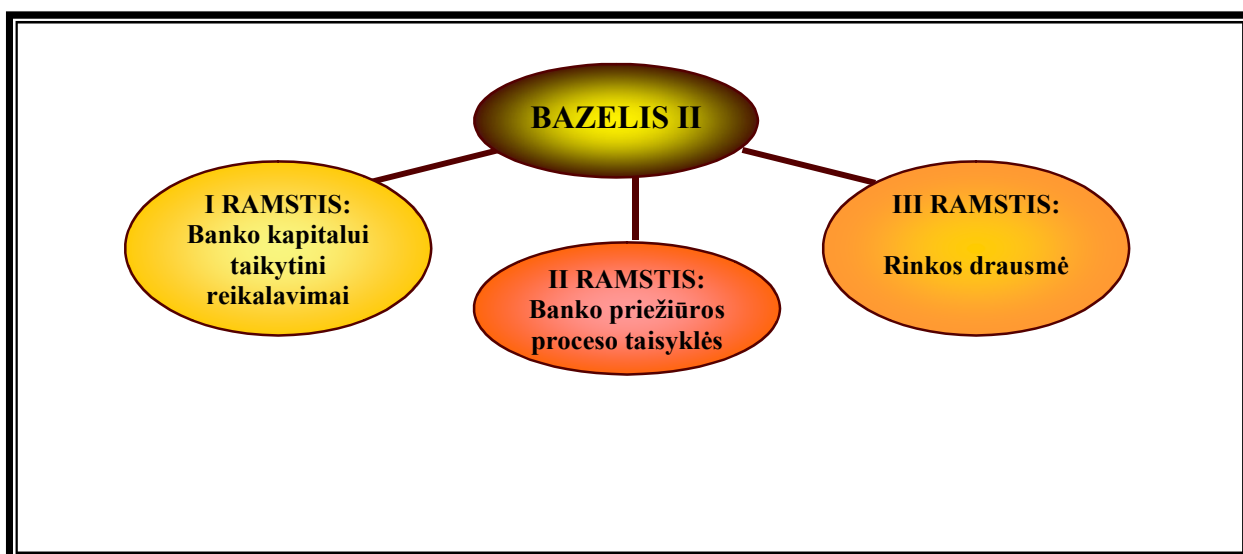
Bazelio komitetas siekė suformuoti naujus standartus bei pateikė tris bandomuosius pasiūlymus (angl. Draft Proposals), kaip turėtų būti reformuotas Bazelis I. 2004 m. paskelbta „Tarptautinė kapitalo priemonių ir kapitalo konvergencija“ (Bazelis II). Nauji Bazelio pagrindai suskirstyti į tris dalis, vadinami trimis ramsčiais. Pirmas ramstis nustato minimalius reglamentavimo kapitalo reikalavimus kredito, rinkos ir veikimo rizikai. Įstaigoms suteikiama galimybė naudotis įvairaus sudėtingumo variantais. Antras ramstis nustato priežiūros apžvalgos procesą, kuris atliekamas vykdant aktyvų dialogą tarp įstaigos ir jos prižiūrėtojo, siekiant užtikrinti tinkamus vidaus procesus, kad būtų įvertinti kapitalo reikalavimai, susiję su grupės rizikos modeliu. Pagal trečią ramstį reikalaujama, kad įstaigos atskleistų rinkai informaciją apie jų kapitalo mokesčius. Trečias ramstis neretai vadinamas rinkos drausme, nes informacijos atskleidimas skatina naudoti geriausią praktiką ir didina investuotojų pasitikėjimą⁵⁴.

⁵¹ Daniel K. Tarullo. / Banking on Basel : the future of international financial regulation. / Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 2008. – p. 100.

⁵² Ibid. – p. 107.

⁵³ Kern Alexander, Rahul Dhumale, John Eatwell. Global Governance of Financial Systems. The International Regulation of Systemic Risk. - Oxford University Press, 2006. – p. 228.

⁵⁴ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. / Nuomonė dėl Pasiūlymo priimti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas, pataisančias 2000 m. kovo 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/12/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo ir 1993 m. kovo 15 d. Tarybos direktyvą 93/6/EEB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo. / KOM(2004) 486 galutinis — 2004/0155 ir 2004/0159 (COD) (2005/C 234/02).

4. pav. Bazelio II struktūra

3.4. Bazelio II integravimas į ES ir Lietuvos teisinę bazę

Bazelio susitarimai dėl bankų kapitalui keliamų reikalavimų bei atnaujinti Bazelio akordai buvo sėkmingai integruoti į ES teisinę bazę. ES, siekdama užtikrinti Bazelio akordų (arba kitaip pagrindų) efektyvų įgyvendinimą priėmė keletą direktyvų. Svarbiausios jų perimant Bazelio II nuostatas būtų: a) 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo; b) 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/49/EB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo; c) 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2007/64/EB dėl mokėjimo paslaugų vidaus rinkoje.

Lietuva būdama ES nare privalo integruoti ES direktyvose numatytus reikalavimus į savo teisinę bazę. Atsižvelgiant į tai, ES perimtos Bazelio II nuostatos yra privalomos ir Lietuvai. Lietuva sėkmingai perkėlė direktyvų nuostatas į įstatyminę bazę⁵⁵. Kaip jau nurodyta aukščiau, Lietuvos bankas valdybos nutarimais priėmė ir patvirtino Bazelio komiteto suformuotus „Pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus“.

Kadangi Lietuva privalo integruoti ES direktyvų nuostatas, toliau darbe analizuosime ir kritikuosime ES teisinę bazę, preziumuodami, kad ji atitinka būsimą reglamentavimą ir Lietuvoje.

⁵⁵ Pakeisti ir papildyti LR bankų įstatymas, finansinių įstaigų įstatymas, mokėjimų įstatymas ir t.t.

3.5. Bazelio II kritika ir ES bankų reguliavimo ir priežiūros reglamentavimo keitimai, sąlygoti 2007-2009 m. pasaulio finansų krizės

2007 m. prasidėjusi finansų rinkų krizė sustabdė Bazelio II įgyvendinimo planus. Bankų priežiūros institucijos akcentavo, kaip svarbu integruoti Bazelio II nuostatas, tačiau kartu teikė pasiūlymus pakeitimams, atsižvelgiant į rinkoje susiklosčiusią situaciją⁵⁶. Atsakingų institucijų veiksmai atrodė chaotiški, kadangi tapo nebeaišku, kas iš Bazelio II turėtų būti perkelta, o kas pakeista.

Pagrindiniai Bazelio II struktūriniai susitarimai buvo sprendimas naudoti kreditų reitingavimo agentūrų duomenis (pasitikėjimas išorinėmis institucijomis), naudoti vidinės rizikos vertinimo metodus bei sumažinti kapitalui keliamus reikalavimus, kuomet išduodamos su gyvenamosios vietos įkeitimu susijusios paskolos⁵⁷. Kaip buvo matyti, 2007-2009 m. pasaulio finansų rinkų krizės metu buvo masiškai neįgyvendinami įsipareigojimai bankams, o vietoje kredito grąžinimo, buvo grąžinamas įkeistas (nuvertėjęs) turtas. Akivaizdu, kad Bazelio II siūlyti kredito rizikos vertinimo modeliai nesugebėjo identifikuoti su išvestiniais finansų produktais sietinos rizikos. Kreditų reitingavimo agentūrų nesėkmingas išduotų kreditų vertinimas buvo aptartas jau pirmajame šio darbo skyriuje. Kreditų reitingavimo agentūros produktus vertino pagal kreditų negrąžinimo riziką, tačiau agentūrų suteikti reitingai neatspindėjo nei rinkos rizikos, nei likvidumo rizikos.

Nors kai kurių autorių nuomone⁵⁸, Bazelis II yra parengtas tinkamai, paprasčiausiai jo nespėta įgyvendinti. Bazelis I nereikalavo kapitalu dengti ne balansinių lėšų. Jeigu Bazelis II būtų tinkamai integruotas, bankai būtų spėję pasiruošti galimai rizikai ir ją suvaldyti. Šis argumentas dvejetainas, kadangi JAV įdiegė papildomus reikalavimus kapitalui savarankiškai dar 2005 m.⁵⁹ Be to, kredito reitingavimo agentūrų neveiksmingumas, netinkamų rizikos vertinimo modelių taikymas rodė, kad Bazelis II turi akivaizdžių trūkumų.

Siekiant priimti skubius ir tinkamus sprendimus valstybių G-20 vadovai nurodė TAB, TVF, ir Finansų stabilumo valdybai (FSV) parengti studiją bei bendrą vadovą, kaip valstybės turėtų įvertinti finansinių institucijų, rinkų ir finansinių instrumentų sisteminių ryšių ir svarbą⁶⁰.

⁵⁶ Daniel K. Tarullo. / Banking on Basel : the future of international financial regulation. / Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 2008. – p. 131.

⁵⁷ Ibid. 132.

⁵⁸ The World Economy. / Special Report on the World Economy: On Credit Watch. /The Economist, Oct 18th, 2007.

⁵⁹ Daniel K. Tarullo. / Banking on Basel : the future of international financial regulation. / Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 2008. – p. 133.

⁶⁰ IMF, BIS, FSB report to G-20. / Guidance to Assess the Systemic Importance of Financial Institutions, Markets and Instruments: Initial Considerations. / Oct. 2009. – Bank for International Settlements.

Po valstybių G-20 vadovų susitikimo 2009 m. rugsėjį nuspręsta griežtinti bankų reguliavimo taisykles. 2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą 2009/111/EB, kuri iš dalies keitė direktyvų 2006/48/EB, 2006/49/EB ir 2007/64/EB nuostatas dėl centrinių įstaigų kontroliuojamų bankų, tam tikrų nuosavų lėšų straipsnių, didelių pozicijų, priežiūros priemonių ir krizių valdymo. Direktyvoje nurodyta, kad „Tarptautinė finansų krizė parodė, kad vertėtų geriau išanalizuoti poreikį reformuoti Europos Sąjungos finansinio sektoriaus reguliavimo ir priežiūros modelį.“⁶¹ Direktyvos memorandume taip pat nurodomas tikslas ir toliau tobulinti susitarimus dėl bankų priežiūros. Valstybės narės turi priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, kurie, įsigalioję iki 2010 m. spalio 31 d., įgyvendintų direktyvą, taigi šiuo metu pakeitimai dar nėra integruoti į valstybių narių teisines bazines.

Visuotinai sutariama, kad reikalinga imtis priemonių krizei stabilizuoti ir reformuoti bankų reguliavimo ir priežiūros mechanizmus. ES priima naujus teisės aktus ir skubiai siekia reformuoti teisinę bazę. Reformos atliekamos vadovaujantis ES finansų priežiūros komiteto išvadomis (Larosiere'o planas). Bene didžiausia ES problema, tai žemas bankų reguliavimo ir priežiūros harmonizavimo lygis. Dar svarbiau, jog nėra sutariama, kokios institucijos turėtų atlikti bankų priežiūrą, kokios jų veiklos ribos, įgaliojimai ir kiti svarbūs klausimai, kuriais nėra pasisakoma Larosiere'o grupės pateiktose išvadose⁶².

TVF ir kitos organizacijos teikia siūlymus kaip turi būti reformuojama bankų reguliavimo ir priežiūros sistema. Kaip jau minėta anksčiau, rengiami bendri TVF TAB ir FSV vadovai valstybėms, tačiau didžiausias dėmesys skiriamas pirmojo Bazelio II ramsčio rekonstravimui – griežtinami reikalavimai banko kapitalui, siūlomi nauji rizikos valdymo metodai ir t.t.

Kaip parodė 2007-2009 m. finansų krizės eiga, tinkamas bankų priežiūros ir reguliavimo mechanizmas priklauso ne tik nuo racionalaus rizikų valdymo, bet ir centrinių institucijų turimų priemonių taikymo. Kitame šio darbo skyriuje aptarsime galimas alternatyvas dabartinėms koncepcijoms ir siūlysim, kaip turėtų būti reformuojama bankų reguliavimo ir priežiūros sistema.

⁶¹ 2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/111/EB. / Iš dalies keičianti direktyvų 2006/48/EB, 2006/49/EB ir 2007/64/EB nuostatas dėl centrinių įstaigų kontroliuojamų bankų, tam tikrų nuosavų lėšų straipsnių, didelių pozicijų, priežiūros priemonių ir krizių valdymo

⁶² Phoebus Athanassiou. / The Role of Regulation and Supervision in Crisis Prevention and Management: Critique of Recent European Reflections. / Journal of International Banking Law and Regulation 2009. p. – 5.

4. BANKŲ VEIKLOS REGULIAVIMO IR PRIEŽIŪROS PERSPEKTYVOS

Beveik visą dešimtmetį Bazelio komitetas ir kitos organizacijos, tobulino Bazelį I, stengdamiesi pritaikyti jį prie pastoviai besikeičiančios ir besiplečiančios rinkos. 2004 m. buvo paskelbti nauji Bazelio pagrindai (Bazelis II), kuris buvo suskirstytas į tris ramsčius: I) kapitalo reikalavimų nustatymas; II) priežiūros proceso taisyklių nustatymas; III) rinkos drausmė. Didžiausias dėmesys buvo telkiamas pirmajam ramsčiui, kuriant ir taikant naujus kapitalo vertinimo standartus bei rizikos valdymo modelius. Bazeliu II sutarta naudoti kreditų reitingavimo agentūrų duomenis, taikyti vidinės rizikos vertinimo metodus bei sumažinti kapitalui keliamus reikalavimus, kuomet išduodamos su gyvenamosios vietos įkeitimu susijusios paskolos. Kilusi 2007-2009 m. pasaulio finansų rinkų krizė parodė, kad Bazelis II neveikia. Jo integravimas į valstybių teisines sistemas tapo chaotiškas ir ne aiškus. Bazelio komiteto valstybės narės pabrėžė būtinumą integruoti Bazelį II, bet kartu siūlė įvairiausius galimus pakeitimus.

ES įsteigtas Finansų priežiūros komitetas (Larosiere'o grupė) turėjo pateikti išvadas, kaip turi būti valdoma krizė bei mažinami jos padariniai, bei kaip turėtų būti atliekama bankų sektoriaus priežiūra. Larosiere'o pateiktos išvados buvo kritikuojamos dėl nekonkretumo⁶³. Nors ir buvo pripažinta, jog tarptautinis bendradarbiavimas tarp institucijų yra būtinas, tačiau ES priimdama naujas direktyvas (2009 m. rugsėjo 16 d. Direktyva) vėl didžiausią dėmesį skyrė I ramsčiui – banko kapitalo reikalavimams. Pažymėtina ir tai, kad šiuo metu taikomi ir siūlomi reguliavimo metodai nukreipti ir į pačios krizės valdymą. Kadangi šiame darbe analizuojame tik galimas bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros perspektyvas, o ne dabartinės krizės valdymo mechanizmą, šiame skyriuje aptarsime fundamentalius bankų reguliavimo ir priežiūros principus bei pateiksime bendrus pasiūlymus kaip turėtų būti formuojamas bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros mechanizmas.

4.1. Reguliavimas ar dereguliacija?

Iki pat 2007-2009 m. finansų krizės pradžios JAV ir Europos valstybės vykdė bankų sektoriaus dereguliaciją. Tikėta, kad bankai sugebės tinkamai valdyti bankinės veiklos rizikas, o bankų drausmę užtikrins rinkos disciplina. Krizei įpusėjus ir paveikus realią valstybių ekonomiką, prabiltą apie bankų sektoriaus reguliavimo griežtinimą ir skubų esamų taisyklių keitimą.

⁶³ Phoebus Athanassiou. / The Role of Regulation and Supervision in Crisis Prevention and Management: Critique of Recent European Reflections. / Journal of International Banking Law and Regulation 2009. p. – 5.

4.1.1. *Viešojo intereso požiūris į bankų sektoriaus reguliavimą*

Mokslininkų dėstomos dvi teorijos, kodėl valstybė siekia reguliuoti finansų sektorių yra gana prieštaringos. Šiame skyrelyje pateiksime viešojo intereso požiūrį.

Pagal viešojo intereso požiūrį, bankų sektoriaus reguliavimas yra skirtas socialiniam gerbuvui užtikrinti, ir apima ekonomikos skatinimą, finansų krizių prevenciją ir valdymą bei vartotojų apsaugą⁶⁴. Klasikinės viešojo intereso teorijos šalininkai (Pigou 1938 m.) teigia, kad „kuomet rinka yra netobula, Adamo Smith'o (sk. Adamo Smito) nematoma ranka neveikia“⁶⁵. Viešojo intereso teorija paremta dviem kertiniais argumentais: a) rinka yra netobula; b) vyriausybės turi noro ir galimybių šiems rinkoms trūkumams pašalinti ar juos suvaldyti⁶⁶. Šiuo atveju pavyzdinis rinkos netobulumo atvejis galėtų būti turimos informacijos asimetrija. Kad finansų sektoriuje cirkuliuojanti informacija yra asimetriška teigia daugelis mokslininkų. Tačiau ar ši asimetrija bankų sektoriuje yra didesnė nei kituose sektoriuose? Prof. Morganas atliko tyrimą (2002 m.), kuriuo nustatė, kad kreditų reitingavimo agentūros dėl bankų sektoriaus tarpusavyje nesutaria labiausiai⁶⁷. Prof. Morgano teigimu, taip yra dėl bankų sektoriaus turimo turto nestabilumo – t.y. bankas neturi didelio fiksuoto kiekio turto. Taigi veikiant vienai iš priežasčių – informacijos asimetrijai – finansų rinka negali būti tobula, todėl patiria pakilimus ir nuosmukius. Rinkos nuosmukiai – krizės – ypatingai neigiamai veikia rinkos dalyvius – investuotojus, banko klientus. Anot viešojo intereso požiūrio į bankų reguliavimą šalininkų, valstybių vyriausybės turi priemonių ir noro šiems nuosmukiams suvaldyti ir apsaugoti vartotojus.

4.1.2. *Privataus intereso požiūris*

Nors rinkos netobulumo argumentas nėra ginčijamas, tačiau dėl vyriausybės noro ir galimybių valdyti ir šalinti šiuos trūkumus abejojama⁶⁸. Prof. Schleiferio (sk. Šleiferio) ir Vishny (sk. Višni) (1998 m.) „griebiančiosios rankos“ teorija teigia, kad valstybės poreikis reguliuoti finansų rinką kyla iš poreikio užtikrinti savo finansų stabilumą. Pagal privataus intereso teoriją, valstybė siekia reguliuoti finansų rinką skatinama asmeninės naudos, o ne socialinio gerbuvo užtikrinimo. Ginčytinai, bankų priežiūra gali būti efektyvi tik tuomet, jei priežiūros institucijai suteikiama

⁶⁴ James R. Barth, Gerard Caprio, Ross Levine. / Rethinking bank regulation : till angels govern. / Cambridge University Press, 2006. – p. 21.

⁶⁵ Ibid. – p. 22.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid. – p. 24.

⁶⁸ Ibid. – p. 34.

informacija yra savalaikė ir teisinga. Valstybės sukuriamas saugumo tinklas (angl. Safety Net) užtikrinant galimybes pasinaudoti paskutinio skolintojo schema bei išplėsta indėlio draudimo sistema, rinkoje sukuria dirbtinę atmosferą ir „leidžia“ rinkos dalyviams atsipalaiduoti. Kaip pastebėjo prof. Goodhartas (2009 m.) „kodėl komerciniai bankai rinkos pakilimo laikais turėtų disponuoti saugiu turtu (angl. Safe Assets), jeigu rinkos nuosmukio metu, centrinis bankas paskolins jam beveik už nieką?“⁶⁹. Taigi valstybės kuriamas „rinkos valdymas“ gali skatinti agresyvią bankų skolinimo politiką, bei vartotojų nesirūpinimą savo lėšomis. Privataus intereso teorija teigia, kad valstybei reguliuojant bankų sektorių skatinama korupcija, o socialinis gerbuvis nėra pasiekiamas.

4.1.3. Ryšys tarp bankų sektoriaus reguliavimo ir rinkos krizės

Aukščiau aptartos teorijos veikia tarsi priešingi poliai ir yra daugiau teorinio lygio. Paprastai viešojo intereso teorija yra priimtinesnė, tačiau antrasis teorijos argumentas, dėl valstybės galimybių reguliuoti rinką nėra absoliučiai nekvestionuojamas. Tarkime, kad privataus intereso teorija yra teisinga ir valstybė, reguliuodama bankų sektorių siekia tik individualios naudos ir nesukuria visuomenei naudingos reguliavimo sistemos. Tačiau netgi, jeigu intensyvus valstybės reguliavimas neužtikrina socialinio gerbuvio, ar jis skatina rinkos nuosmukį?

2006 m. prof. Barthas (sk. Bartas), prof. Caprio'as (sk. Kaprio) ir prof. Levine'as (sk. Levinas) parengė studiją⁷⁰, kurioje analizavo įvairių valstybių bankų sektoriaus reguliavimo politiką. Kaip pastebi patys tyrimo autoriai, tai pirmas tokio pobūdžio tyrimas, todėl palyginti naudotus duomenis galimybės nebuvo. Tyrimo metu nustatyta, kad daugumos išsivysčiusių šalių už bankų sektoriaus reguliavimą ir priežiūrą atsakingų institucijų, mano, kad jų taikomos reguliavimo ir priežiūros sistemos yra geriausios. Žinoma, tokios šių institucijų išvados yra nepagrįstos vien jau todėl, kad iki šiol nebuvo atliktas nė vienas tyrimas, palyginantis bankų sektoriaus reguliavimo efektyvumo lygį skirtingose valstybėse.

Tyrimo metu autoriai priėjo prie išvados, kad bankų veiklos reguliaciniai ribojimai (griežtesnis sektoriaus reguliavimas) yra asocijuojami su padidėjusia krizės kilimo tikimybe, tačiau ryšys tarp krizės ir bankų veiklos reguliavimo yra silpnas⁷¹.

⁶⁹ Charles A.E. Goodhart. / The regulatory response to the financial crisis. – Cheltenham / UK ; Northampton, MA : Edward Elgar Pub, 2009 –p. 31.

⁷⁰ James R. Barth, Gerard Caprio, Ross Levine. / Rethinking bank regulation : till angels govern. / Cambridge University Press, 2006. – p. 75.

⁷¹ Ibid. – p. 216.

4.1.4. Bankų sektoriaus reguliavimas privalo būti efektyvus

Pirminė priežastis, kodėl turėtų būti reguliuojamas bankų sektorius, tai siekis sumažinti rinkos dalyvių (banko klientų, kredito gavėjų, investuotojų) riziką. Rizikos ribojimas ir valdymas taip pat turėtų užtikrinti visos rinkos stabilumą ir patikimumą.

Be to, bankų vaidmuo valstybės ekonomikoje yra išskirtinis: a) bankams tenka ypatingas vaidmuo valstybės mokėjimų sistemoje; b) bankų išduodami kreditai ir priimami indėliai gali būti traktuojami kaip dalis visuomenės finansinio turto; c) bankai yra pagrindiniai finansų šaltiniai⁷².

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, manome, kad bankų sektoriaus reguliavimas yra reikalingas. Tačiau valstybė privalo ne tik norėti reguliuoti bankų sektorių, bet ir daryti tai efektyviai. Neefektyvus bankų sektoriaus reguliavimo mechanizmas neužtikrins tinkamų sprendimų priėmimo nei rinkai klestint, nei esant nuosmukiui.

4.2. Bendrieji bankų reguliavimo ir priežiūros principai

Nors bankų sektoriaus reguliavimo ir priežiūros reglamentavimas įvairiose valstybėse skiriasi, galima identifikuoti bendrus principus, kurie turi būti įgyvendinti siekiant šio reglamentavimo efektyvumo.

Pagrindinė centrinių reguliavimo ir priežiūros institucijų užduotis yra užtikrinti finansinį stabilumą (angl. Sound Management), racionalų banko valdymą ir banko klientų indėlių saugumą⁷³. Pažymėtina, kad centrinių reguliavimo ir priežiūros institucijų užduotis yra sukurti teisinę bazę, kurios pagrindu bankai patys kurtų verslo strategijas ir jas įgyvendintų, bei prižiūrėti, kaip nustatytų taisyklių yra laikomasi. Centrinės institucijos nepriima komercinių sprendimų ir nesikiša į vidinį banko valdymą⁷⁴.

Prof. Ware'as išskiria kelias pagrindines sritis, kurios turi būti tinkamai reguliuojamos ir prižiūrimos, tai a) kapitalo pakankamumas; b) likvidumas; c) turto kokybė; d) rizikos koncentracija; e) banko valdymas ir kontrolės mechanizmai⁷⁵.

Bankų veiklos reguliavimas ir priežiūra turi būti vykdomi nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu. Viena svarbiausių priežasčių, kodėl JAV nekilnojamojo turto rinkos krizė virto pasauline

⁷² Iš Emeritus Prof. E.P. Ellinger paskaitų ciklo / Banking Law / National University of Singapore / 2009 m.

⁷³ Derrick Ware. Basic Principles of Banking Supervision. / Handbooks in Central Banking No. 7 – Centre for Central Banking Studies, Bank of England, London, 1996. – p. 8.

⁷⁴ Ibid. – p. 9.

⁷⁵ Ibid. – p. 10.

finansų rinkos krize, tai sisteminės rizikos netinkamas įvertinimas. Finansų rinkos dalyviai yra glaudžiai tarpusavyje susiję, todėl vienos individualios įstaigos žlugimas gali destabilizuoti visą rinką. Daugelio valstybių centriniai bankai turi dvi pagrindines užduotis: pasiekti kainų stabilumo bei palaikyti finansų stabilumą valstybėje. Nors paskutinį dešimtmetį makroekonominė valstybių aplinka buvo stipri, o valstybių ekonomikos augo, užduotį palaikyti finansų stabilumą, centriniai valstybių bankai atliko prastai⁷⁶. Tačiau pažymėtina, jog finansų rinkos nėra ribotos valstybių sienų, ir nesėkmė vienoje valstybėje lengvai gali paveikti kitų valstybių rinkas. Sisteminė rizika apima pasaulinę rinką, o ne nacionalinę, todėl šios rizikos valdymas turi būti patikėtas tarptautinėms institucijoms. Bazelio komiteto parengti dokumentai nors ir sėkmingai integruojami kaip geriausios praktikos pavyzdžiai daugelyje pasaulio šalių, tačiau nėra privalomojo pobūdžio. Be to, neužtenka sukurti tinkamą mechanizmą – reikia tinkamos priežiūros. Šiuo metu pasaulyje taikytina įvairi bankų reguliavimo ir priežiūros praktika – vienose valstybėse už abu veiksnius atsakinga viena institucija; kitose – kelios skirtingos⁷⁷. Manytina, kad tiek vienas tiek kitas modelis turi savo privalumų. Svarbiausia, kad kiekvienu atveju reguliuojanti ir prižiūrinti institucija turėtų tinkamas priemones ir metodus efektyviai spręsti iškilusias grėsmes ir apskritai užtikrinti rinkos stabilumą.

Kitas svarbus momentas į kurį siektina atkreipti dėmesį, tai – kokios įstaigos yra reguliuojamos ir prižiūrimos. Bankų definicija ir samprata varijuoja priklausomai nuo teisinės sistemos ir/ar regioninio/nacionalinio reglamentavimo. Prieš 2007-2009 m. pasaulio finansų rinkos krizę bene visas dėmesys buvo skiriamas individualių bankų reguliavimui ir priežiūrai. Priemonių kaip užtikrinti visos finansų sistemos stabilumą trūko.

Manytina, kad daugiausia diskusijų analizuojant bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros perspektyvas turėtų būti skirta rinkos procikliškumo problemai įveikti. Kaip nurodyta anksčiau, finansų rinka pasižymi ciklišku, kuomet palankų laikotarpį keičia krizė, o pastarąją – finansų rinkų pakilimas⁷⁸. Rinkos pakilimai ir nuosmukiai yra neišvengiami todėl neverta bandyti kurti reguliavimo mechanizmą, kurio siekis būtų eliminuoti rinkos krizės galimybę visai. Tačiau dabartinio reguliavimo ir priežiūros mechanizmo problema ta, kad jis yra procikliškas – rinkai išgyvenant pakilimą, reguliavimą siekiama liberalizuoti, tuo tarpu rinkai išgyvenant nuosmukį, reguliavimo taisyklės griežtinamos. Bankų reguliavimo ir priežiūros mechanizmas turi būti

⁷⁶ Charles A.E. Goodhart. / The regulatory response to the financial crisis. – Cheltenham / UK ; Northampton, MA : Edward Elgar Pub, 2009 –p. 34.

⁷⁷ Iš Emeritus Prof. E.P. Ellinger paskaitų ciklo / Banking Law / National University of Singapore / 2009 m.

⁷⁸ Prof. Bernard Young seminaras / Financial Crisis and Asia, origin and the recover/ 2009 m. rugsėjis.

priešciklinis⁷⁹. Būtina rasti mechanizmą, kuri sugebėtų prisitaikyti prie kintančios rinkos būklės greitai ir efektyviai.

4.3. Bazelio II reformos

2007-2009 m. finansų krizei įpusėjus, prieita prie išvados, kad Bazelio II nustatytos metodikos ir priemonės nepasiteisino. Kaip savo išvadose teigia Larosiere'o grupė „Bazelio II schemą būtina peržiūrėti iš pagrindų. Juo buvo nuvertinti kai kurie svarbūs rizikos faktoriai ir pervertinti banko gebėjimai šias rizikas suvaldyti. Tikimybė, kad per išvestines rinkos priemones bankams pavyks paskirstyti riziką, taip pat pasirodė neteisinga. Šios klaidos sąlygojo kapitalo nepakankamumo atsiradimą, ir turi būti ištaisytos. Bazelio metodika buvo pagrįsta buvusios ekonomikos duomenimis ir sąlygomis, kuomet užtikrinamas pakankamas likvidumo lygis“⁸⁰

Reformuojant Bazelį II būtina atkreipti dėmesį į visų trijų ramsčių trūkumus. Iki šiol daugiausia dėmesio skirta pirmojo ramsčio, reikalavimų banko kapitalo pakankamumui, restruktūrizavimui, todėl jį aptarsime pirmiausia.

4.3.1. Kapitalo pakankamumas

Galima išskirti dvi pagrindines banko kapitalo funkcijas: a) banko kapitalas yra skirtas verslui finansuoti; b) banko kapitalas yra skirtas galimiems nuostoliams padengti. Banko kapitalas palyginti su banko turtu ir įsipareigojimais yra sąlyginai mažas, o tai skatina įstaigos pažeidžiamumą. Taigi centrinės reguliavimo ir priežiūros institucijų uždavinys yra klasifikuoti banko turimą turtą (aktyvus) į skirtingas kategorijas bei išreikšti kapitalo ir tų aktyvų, įvertintų pagal rizikos laipsnį, santykį⁸¹.

Pagal Bazelio II nuostatas, skaičiuojant kapitalo pakankamumą reikia įvertinti kredito, operacinę ir rinkos riziką⁸². Kapitalo, reikalingo operacinei rizikai padengti, poreikis apskaičiuojamas taikant vieną iš galimų metodų – bazinio indikatoriaus, standartizuotą arba pažangųjį operacinės rizikos vertinimo metodą (angl. Basic Indicator Approach, (BIA); Standardized Approach (TSA), the Internal Measurement Approach (an advanced form AMA)). Rinkos rizikai įvertinti naudojamas VaR metodas (angl. Value at Risk). Kredito rizika vertinama vidaus reitingais pagrįstu kredito rizikos vertinimo metodu, IRB metodas (angl. Internal Ratings

⁷⁹ Charles A.E. Goodhart. / The regulatory response to the financial crisis. – Cheltenham / UK ; Northampton, MA : Edward Elgar Pub, 2009 –p. 69.

⁸⁰ Jacques de Larosiere. / The High-Level Group of Financial Supervision in the EU report. / Brussels, 25 Feb 2009. – p. 17.

⁸¹ Ibid.

⁸² Iš Emeritus Prof. E.P. Ellinger paskaitų ciklo / Banking Law / National University of Singapore / 2009 m.

Based Approach, IRB method). Šis metodas pagrįstas kredito rizikos komponentų nustatymu bei atitinkamų rizikos koeficientų funkcijų taikymu banko turimoms pozicijoms, atsižvelgiant į paties banko vidaus reitingus bei priežiūros institucijos nustatytus standartus⁸³. Šis metodas skirstytinas į pagrindinį IRB metodą, (angl. Foundation IRB Approach) arba pažangųjį IRB metodą, (angl. Advanced IRB Approach). Vadovaujantis IRB metodais, banko turimus aktyvus galima suskirstyti pagal tam tikrą kredito rizikos tipą. „Svorio kategorijos“ taikytos Bazelyje I ir perimtos Bazelio II: 0 proc. grynosioms lėšoms arba itin likvidiems aktyvams (trumpalaikiams vyriausybės vertybiniais popieriams), 20 proc. bankų paskoloms, 50 proc. hipotekos būstų kreditams ir 100 proc. neapsaugotiems komerciniams kreditams. Bankams, taikantiems IRB metodą, reitingus teikė išorinės kredito reitingavimo agentūros.

Vadovaujantis Bazelio II numatytais standartais kapitalo pakankamumo normatyvas - banko skaičiuotino kapitalo ir aktyvų, įvertintų pagal riziką santykis, turi būti ne mažesnis kaip 8 procentai. Supaprastintas minimalaus kapitalo pakankamumo apskaičiavimo pavyzdys pateikiamas 5 pav.

⁸³ 2006 m. lapkričio 9 d. Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 138. / Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrosios nuostatos. / Valstybės Žinios, 2006, Nr. 142-5442; 2007, Nr. 65-2549, Nr. 121-4998.

A. Banko balansas (mln.)

Turtas		Įsipareigojimai	
Grynieji pinigai	20	Turimos akcijos (<i>en. common equity</i>)	8
Kitų bankų įsiskolinimai	50		
Hipotekos būsto kreditai	30	Kapitalas	10
Kiti kreditai	100	Depozitai	190
	<u>200</u>		<u>200</u>

B. Aktyvų rizikos koeficientai

1. Kapitalas = 10

2. Aktyvų rizikos skaičiavimas:

- Grynieji pinigai	20 x 0.00 = 0
- Kitų bankų įsiskolinimai (20 proc. svorio)	50 x 0.20 = 10
- Hipotekos būsto kreditai (50 proc. svorio)	30 x 0.50 = 15
- Kiti kreditai (100 proc. svorio)	100 x 1.00 = 100
	Sveriama suma = <u>125</u>

3. Aktyvų rizikos koeficientas

- apibūdinamas kaip:

(kapitalo pagrindas) (aktyvų rizikos laipsnis)

$$= 10 \div 125 = 0.08 \text{ t.y. } 8 \text{ proc.}$$

Šaltinis. Derrick Ware. Basic Principles of Banking Supervision. - p. 22.

5. pav. Bankų aktyvų, įvertintų pagal rizikos laipsnį, santykis su kapitalu

Formuojant būsimą reglamentavimo ir priežiūros pagrindą būtina atkreipti dėmesį į du aspektus: a) kredito rizikos vertinimo metodiką; b) kredito reitingavimo agentūrų įvertinimų panaudojimą. Manytina, kad bankų valdymo organai netinkamai vertino kredito rizikos vertinimo metodiką. Numatyta metodika buvo patikrinta įprastomis rinkos sąlygomis, tačiau visiškai nebetiko, rinkai nusmukus. Banko valdymo organai nesugebėjo tinkamai sumodeliuoti rizikos valdymo taip, kad šie nebūtų procikliški. Kaip nurodyta aukščiau, naudojant IRB reitingus bankams teikė išorinės

kredito reitingavimo agentūros. Larosiere'o grupės išvadose teigiama, kad kreditų reitingavimo agentūros ne retai buvo šališkos, todėl jų pateikti reitingai nebuvo objektyvūs. Be to, kreditų reitingavimo agentūrų veikla bus naudinga, tik jeigu pagerės jų teikiamų paslaugų kokybė⁸⁴. Larosiere'o grupė siūlo naudoti ne tik išorinių kreditų reitingavimo agentūrų pateiktus reitingus, bet ir neatsisakyti vertinti produktų kokybę patiems.

Su Larosiere'o pateiktomis išvadomis sutinkame tik iš dalies. Pirmiausia, prielaida, kad kreditų reitingavimo agentūros teikė neobjektyvius reitingus ir buvo šališkos mažai tikėtina. Kreditų reitingavimo agentūrų sėkmė ir užimama pozicija rinkoje tiesiogiai priklauso nuo jos teikiamų reitingų objektyvumo. Atsižvelgiant į tai, mažai tikėtina, kad tokios kreditų reitingavimo agentūros kaip „Standard & Poor's“, „Moody's Investors Service“ ar „Fitch Ratings“ rizikuotų savo vardu ir teiktų neobjektyvius reitingus. Be to, kaip minėjome anksčiau, kreditų reitingavimo agentūros galėjo netinkamai įvertinti ir netinkamai įvertino JAV nekilnojamojo turto rinką dėl to, kad nekilnojamojo turto kainos nekrito taip žymiai visoje JAV teritorijoje nuo 1945 m. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kreditų reitingavimo agentūrų pirminis tikslas yra įvertinti kredito kokybę jo negražinimo rizikos atžvilgiu. Pažymėtina, kad kreditų reitingavimo agentūros nevertino kreditų rinkos rizikos ir likvidumo rizikos atžvilgiais. Kadangi teikiami išoriniai reitingai neapėmė rinkos ir likvidumo rizikos, jie savaime buvo klaidinantys. Manytas, kad kreditų reitingavimo agentūros vertina ir rinkos bei likvidumo rizikas, suklaidino daugelį kredito gavėjų. Larosiere'o grupės pastaba, kad būtina atlikti tiek vidinį tiek išorinį kreditų kokybės vertinimą, yra teisinga. Tačiau tiek išorinį, tiek vidinį kredito kokybės vertinimą buvo būtina atlikti visada, todėl pakartotinis nurodymas atlikti dvigubą vertinimą neatneš nieko naujo.

Manome, kad norint naudoti kreditų reitingavimo agentūrų pateiktus vertinimus tinkamai, būtina užtikrinti, kad jų pateiktas vertinimas apimtų ne tik kredito, bet ir likvidumo bei rinkos riziką. Kreditų reitingavimo agentūrų veiklos priežiūra galėtų būti atliekama vienos nepriklausomos centrinės institucijos. Taip būtų užtikrinamas naudojamų vertinimo metodų tinkamumas bei teikiamų vertinimų objektiškumas.

4.3.2. Bankų reguliavimo ir priežiūros procesas

Kaip pastebi prof. Goodhartas (2009 m.) reformuojant Bazelį II reikia užtikrinti, kad tinkamai reformuoti būtų visi trys Bazelio II ramsčiai. Antrasis ramstis turėtų nustatyti bankų reguliavimo ir priežiūros mechanizmus taip, kad centrinės institucijos turėtų priemonių ir galimybių valdyti rinkos

⁸⁴ Ibid.

nuosmukį operatyviai ir efektyviai. Nagrinėdami bendrus bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros principus išskyrėme, kad perspektyvoje sisteminės rizikos valdymas turėtų būti patikėtas tarptautinei institucijai. Be abejonės reikalinga ir tarptautinės priežiūros institucija, kuri galėtų objektyviai vertinti rinkos būklę. Šiuo tikslu nacionalinis ir ES bendradarbiavimo lygmuo turėtų būti glaudesnis, o bandymai harmonizuoti finansų rinką – aktyvesni.

4.3.3. Rinkos disciplina

Reformuojant trečiąją Bazelio II ramstį būtina užtikrinti tinkamą operacinės rizikos valdymą. Operacinės rizikos padidėjimas, buvo įvardytas kaip viena svarbiausių netinkamai įvertintų rizikų per 2007-2009 m. pasaulio finansų rinkų krizę. Trečiajame šio darbo skyriuje aptartos „UBS“ banko nesėkmės iliustruoja, kaip svarbu užtikrinti tinkamą bankų valdymo schemą. Larosiere'o grupė siūlė griežtinti atskaitingumo taisykles, pakeisti ne balansinių operacijų reguliavimą ir sugriežtinti reikalavimus kokybiško kapitalo laikymui⁸⁵. Grupė taip pat teikė pasiūlymus kaip turėtų būti pakeista finansų sektoriuje dirbančių asmenų atlyginimo sistema.

Tačiau norima atkreipti dėmesį, kad ne visi kaltinimai sukčiavimu, prastu rizikos vertinimu dėl būsimų premijų, buvo pagrįsti. Pirmiausia svarbu užtikrinti banko valdymo mechanizmo kokybiškumą. O tai nėra įmanoma nustatant vien griežtesnes atskaitingumo taisykles ar reglamentuojant finansų sektoriaus darbuotojų atlyginimo mokėjimo tvarką. Bankų valdymo kokybė galėtų būti užtikrinama ir finansų sektoriuje dirbančių asmenų kvalifikaciniais reikalavimais ir atsakomybės tinkamo ir pagrįsto mechanizmo nustatymu.

Tik visų pasiūlymų visuma užtikrins teigiamą rinkos discipliną.

⁸⁵ Jacque de Larosiere. / The High-Level Group of Financial Supervision in the EU report. / Brussels, 25 Feb 2009. – p. 31.

IŠVADOS

1. Globali finansų rinkos dereguliacija, bei JAV ir Europos valstybės vykdoma politika paskatino sukurti naują finansinę struktūrą, kuri buvo nukreipta į įvairių finansinių įstaigų poreikių tenkinimą, neatsižvelgiant į kredito gavėjui keliamus reikalavimus ar kitas galimas rizikas.
2. Tarptautinės organizacijos ir daugumos valstybių centriniai bankai numatė, kad naujųjų investicinių produktų vertė nėra aiški, kaip ir nėra aiški išduotų kreditų kokybė. Daugelis šių institucijų akcentavo likvidumo ir kitas bankams kylančias rizikas, tačiau priemonių joms pašalinti imtasi nebuvo.
3. 2007-2009 m. pasaulio finansų krizę sąlygojo netinkamas likvidumo, kredito, operacinės ir sisteminės rizikos vertinimas ir valdymas.
4. Vyravęs bankų sektoriaus reguliavimas ir priežiūra neužtikrino tinkamo finansų rinkos veikimo ir neužkirto kelio bankinės veiklos rizikos veiksnių didėjimui. Bazelio komiteto parengti naujieji Bazelio pagrindai (Bazelis II) netinkamai reguliavo kredito rizikos vertinimo modelius.
5. Bankų veiklos reguliavimas ir priežiūra yra reikalingi dėl ypatingo bankų vaidmens finansų sistemoje. Tačiau, neefektyvus bankų sektoriaus reguliavimo mechanizmas neužtikrins tinkamų sprendimų priėmimo nei rinkai klestint, nei esant nuosmukiui.
6. Kuriamas bankų reguliavimo ir priežiūros mechanizmas turi aiškiai identifikuoti, kokios institucijos yra atsakingos už finansų sistemos stabilumą tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu, o pats mechanizmas turi apimti visos finansų sistemos reguliavimą ir būti priešcikliškas.

PASIŪLYMAI

1. Siūloma atskirti bankų reguliavimą ir priežiūrą vykdančias institucijas bei jų kompetencijas bei priemonės finansų rinkai valdyti reglamentuoti juridinę galią turinčiais tarptautiniais susitarimais.
2. Sisteminės rizikos valdymą siūloma pavesti tarptautinei organizacijai (pavyzdžiui Bazelio komitetui). Taip pat siūloma suformuoti aiškia tarptautinių ir nacionalinių institucijų bendradarbiavimo struktūrą. ES lygmeniu, reikalinga užbaigti finansų rinkos harmonizavimo procesą.
3. Siūloma reguliavimo ir priežiūros struktūrą išplėsti taip, kad ji užtikrintų visų rinkos dalyvių – tiek bankų, tiek su jais susijusių institucijų – priežiūrą.
4. Reformuojant Bazelio II nuostatas, siūloma įsteigti nepriklausomą tarptautinę kreditų reitingavimo agentūrų priežiūros instituciją, kurios užduotis būtų įvertinti teikiamų agentūrų vertinimų objektyvumą. Taip pat siūloma teisinėmis priemonėmis užtikrinti, kad kreditų vertinimas būtų pateikiamas, kreditų, rinkos ir likvidumo rizikų atžvilgiu.
5. Siūloma maksimaliai mažinti bankų reguliavimo ir priežiūros procikliškumą.

LITERATŪRA

Specialioji literatūra

1. **Alan Gart.** Regulation, deregulation, reregulation : the future of the banking, insurance, and securities industries. - New York : J. Wiley & Sons, 1994.
2. **Alfred Steinherr.** Derivatives : the wild beast of finance : a path to effective globalisation?. - New York : John Wiley, 2000.
3. **Andrew Campbell, Peter Cartwright.** Banks in crisis : the legal response. - Aldershot : Ashgate, 2002.
4. [*Edited by*] **Benton E. Gup.** Corporate governance in banking: a global perspective. - Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar, 2007.
5. [*Edited by*] **Benton E. Gup.** International banking crises : large-scale failures, massive government interventions. - Westport, Conn. : Quorum, 1999.
6. [*Edited by*] **Benton E. Gup.** The New Financial Architecture: Banking Regulation in 21st Century. - New York : Quorum Books, 2000.
7. [*Edited by*] **Benton E. Gup.** Bank Failures in the Major Trading Countries of the World. - New York : Quorum Books, 1998.
8. **Charles W. Calomiris, Gary Gorton.** The origins of banking panics : models, facts, and bank regulation. - Rodney L. White Center for Financial Research, 1990.
9. **Charles A.E. Goodhart.** The regulatory response to the financial crisis. - Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar Pub, 2009.
10. **David Murphy.** Understanding risk : the theory and practice of financial risk management. - Boca Raton : Taylor & Francis, 2008.
11. **Daniel K. Tarullo.** Banking on Basel : the future of international financial regulation. - Washington, D.C. : Peterson Institute for International Economics, 2008.
12. **Edgar. E. Peters.** Patterns in Dark: Understanding Risk and Financial Crisis with Complexity Theory. - John Wiley & Sons, 1999.
13. **E.R. Ellinger, E. Lomnicka, R.J.A. Hooley.** Modern Banking Law. - Oxford University press, 2006.

14. [Edited by] **Frederic S. Mishkin**. Prudential supervision : what works and what doesn't. - Chicago : University of Chicago Press, 2001.
15. **George Soros**. The New Paradigm for Financial Markets. - PublicAffairs, 2008.
16. [Edited by] **Greg N. Gregoriou**. Operational risk towards Basel III : best practices and issues in modeling, management and regulation. - Hoboken, N.J. : John Wiley & Sons, 2009.
17. **Helen A. Garten**. Why bank regulation failed : designing a bank regulatory strategy for the 1990s. - New York: Quorum Books, 1991.
18. **James R. Barth, Gerard Caprio, Ross Levine**. Rethinking bank regulation : till angels govern. - Cambridge University Press, 2006.
19. **Jean-Charles Rochet**. Why are there so many banking crises? : the politics and policy of bank regulation. - Princeton University Press, 2008.
20. **Joe Peek , Eric Rosengren**. Bank regulation and the credit crunch. - Federal Reserve Bank of Boston, 1993.
21. **Kenneth Kaoma Mwenda**. Banking Supervision and Systemic Bank Restructuring: An International and Comparative Legal Perspective. - Cavendish Publishing Limited, 2000.
22. **Kern Alexander, Rahul Dhumale, John Eatwell**. Global Governance of Financial Systems. The International Regulation of Systemic Risk. - Oxford University Press, 2006.
23. **Kris James Mitchener**. Bank supervision, regulation, and instability during the Great Depression. - Cambridge, MA : National Bureau of Economic Research, 2004.
24. **Lee Ming Hau**. Reforming bank regulation : lessons from the U.S., U.K. and Basle regulatory frameworks. - National University of Singapore, 2003.
25. [Edited by] **Mark Carey, Rene M. Stulz**. The Risks of Financial Institutions. - The University of Chicago Press, Chicago, 2006.
26. **Ross Cranston**. Principles of Banking Law. - Oxford University Press, 2002.
27. **Poh Chu Chai**. Banking Law. - Singapore : LexisNexis, 2007.

ES teisės aktai

1. 2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/111/EB iš dalies keičianti direktyvą 2006/48/EB, 2006/49/EB ir 2007/64/EB nuostatas dėl centrinių įstaigų kontroliuojamų bankų, tam tikrų nuosavų lėšų straipsnių, didelių pozicijų, priežiūros priemonių ir krizių valdymo.
2. 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2007/64/EB dėl mokėjimo paslaugų vidaus rinkoje.

3. 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo.
4. 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/49/EB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo
5. **Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas.** Nuomonė dėl Pasiūlymo priimti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas, pataisančias 2000 m. kovo 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/12/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo ir 1993 m. kovo 15 d. Tarybos direktyvą 93/6/EEB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo. KOM(2004) 486 galutinis — 2004/0155 ir 2004/0159 (COD) (2005/C 234/02).

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos indėlių ir išipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas. Valstybės žinios.- 2002, Nr.:65-2635; 2004, Nr.:54-1829.
2. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. Valstybės Žinios.-2004, Nr.: 54- 1832.
3. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios.-2002, Nr.: 91-3891
4. Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas. Valstybės žinios.- 1999, Nr.:97-2775; 2003, Nr.:61-2753.
5. 2007 m. liepos 26 d. Lietuvos Banko valdybos nutarimas Nr. 99. „Dėl Lietuvos banko valdybos 1998 m. gruodžio 17 d. Nutarimo Nr. 224 “Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo“ pakeitimo“ - Valstybės Žinios., 1998, Nr. 114-3221.
6. 2006 m. lapkričio 9 d. Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 138. „Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrosios nuostatos“. - Valstybės Žinios., 2006, Nr. 142-5442; 2007, Nr. 65-2549, Nr. 121-4998.

Moksliniai straipsniai ir publikacijos

1. **Basel Committee for Banking Supervision.** Core Principles for Effective Banking Regulation. // (Sep 1997 and Oct 2006) – Bank for International Settlements.
2. **Basel Committee for Banking Supervision.** Core Principles Methodology. // (Oct 1999) – Bank for International Settlements.

3. **Central Bank Governance Group report.** Issues in the Governance of Central Banks. // (May 2009) - Bank for International Settlements.
4. **Derrick Ware.** Basic Principles of Banking Supervision. // Handbooks in Central Banking No. 7 – Centre for Central Banking Studies, Bank of England, London, 1996.
5. **Duncan E. Alford.** Core Principles for Effective Banking Supervision: a enforceable interational financial standard?. // Boston College International and Comparative Law Review, Spring 2005. - 28 B.C. Int'l & Comp. L. Rev. 237.
6. **Eamonn K. Moran.** Wall Street meets Main street: Understanding the Financial Crisis. // North Carolina Banking Institute, March 2009.
7. **Emilios Avgouleas.** The Global Financial Crisis, behavioural Finance and Financial Regulations: In Search of a New Orthodoxy. // Journal of Corporate Law Studies, April. 2009. – JCLS. Vol. 9, Part 1.
8. **Eric S. Rosengren.** Bank Supervision and Central Banking: Understanding Credit During the Time of Financial Turmoil. // Remarks made at Bank of Korea and BIS seminar on household debt: implications for monetary policy and financial stability – Seoul, South Korea, 2008.
9. **IMF Monetary and Capital Markets Department.** Lessons of the Financial Crisis for Future Regulation of Financial Institutions and Markets and for Liquidity Management. // International Monetary Fund, Feb. 2009.
10. **IMF, BIS, FSB report to G-20.** Guidance to Assess the Systemic Importance of Financial Institutions, Markets and Instruments: Initial Considerations. // Oct. 2009. – Bank for International Settlements.
11. **Jacque de Larosiére.** The High-Level Group of Financial Supervision in the EU report. // Brussels, 25 Feb 2009.
12. **Jonathan R. Macey.** Commercial Banking and Democracy: the Illusive Quest for Deregulation. // Yale Journal on Regulation, Winter 2006.
13. **Kris James Mitchener.** Are Prudential Supervision and Regulation Pillars of Financial Stability? Evidence from Great Depression. // Journal of Law and Economics May, 2007. - 50 J.L. & Econ. 273.
14. **Lietuvos bankas.** Finansinio stabilumo apžvalga 2009. // Lietuvos bankas, 2009 m.
15. **Lietuvos bankas.** Lietuvos banko pranešimas apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę. // Lietuvos bankas, gegužė 2009 m.
16. **Lietuvos bankas.** Lietuvos banko metų ataskaita 2008. // Lietuvos bankas, 2008 m.

17. **Luc Laeven, Fabian Valencia.** Systemic Banking Crises: a New Database. // IMF Working Paper. WP/08/224, Nov. 2008.
18. **Mark Fox, H. Lane David.** Lessons from the US Subprime Mortgage Crisis. // Journal of International Banking Law and Regulation; 2008., 23(9).
19. **Michael Sloan.** Investment Bank Regulation and the Credit Crisis. // Review of Banking and Financial Law Fall, 2008. - Boston University.
20. **Phoebus Athanassiou.** The Role of Regulation and Supervision in Crisis Prevention and Management: Critique of Recent European Reflections. // Journal of International Banking Law and Regulation 2009. - J.I.B.L.R. 2009, 24(10), 501-508.
21. **Reinoldijus Šarkinas.** Pasaulio finansų krizės pamokos Lietuvai. // Pinigų studijos 2008/2. – Lietuvos Bankas.
22. **Sally Pittman.** / ARMS, but no Legs to Stand On: "Subprime" Solutions Plague the Subprime Mortgage Crisis / 40 Tex. Tech L. Rev. 1089, 1097-98 / Summer 2008.
23. **Stephen G Cecchetti, Marion Kohler and Christian Upper.** Financial Crises and Economic Activity. // (Aug 2009) – Bank for International Settlements.
24. **Stephen G Cecchetti, Piti Disyatat and Marion Kohler.** Integrating Financial Stability: New Models for a New Challenge. // (Sept 2009) – Bank for International Settlements.
25. **Stewart Donald.** Comment: No more rules. // International Financial Law Review, 02626969, Jan2009, Vol. 28, Issue 1.

Straipsniai periodinėje spaudoje

1. **BBC News.** Timeline: Credit Crunch to downturn. // BBC, 9/1/2009; *Available at:* www.bbc.co.uk.
2. **Stacy Kaper.** Lawmakers Doubt Key Goal of Teg Reform Plan. // American Banker, June 19th, 2009; *Available at:* www.americanbanker.com.
3. **Christina Romer.** The Lessons of 1937. // The Economist, June 18th, 2009; *Available at:* www.economist.com.
4. **Paulius Čiupaila.** Bankams ruošia kietesnes priežiūros reples. // Verslo Žinios, gegužės 6 d., 2009; *Available at:* www.vz.lt.
5. **German Finance.** The Sick Banking System of Europe. // The Economist, May 7th, 2009; *Available at:* www.economist.com.
6. **Alfredas Gusenbaueris.** Komentaras: Reforma arba Revoliucijos. // Verslo Žinios, kovo 13 d., 2009; *Available at:* www.vz.lt.

7. **Finance & Economics.** Inadequate. // The Economist, March 12th, 2009; *Available at:* www.economist.com.
8. **Economic Focus.** A Plan B for Global Finance. // The Economist, March 12th, 2009; *Available at:* www.economist.com.
9. **Finance & Economics.** Want Went Wrong. // The Economist, March 6th, 2009; *Available at:* www.economist.com.
10. **The World Economy.** Redesigning Global Finance. // The Economist, Nov 13th, 2008; *Available at:* www.economist.com.
11. **Finance & Economics.** 1929 and all that. // The Economist, Oct 2nd, 2008; *Available at:* www.economist.com.
12. **The World Economy.** Special Report on the World Economy: On Credit Watch. // The Economist, Oct 18th, 2007.

Paskaitos, seminarai ir konferencijos

1. **Doc. Dr. Algirdas Miškinis.** Paskaitų ciklas „Bankų teisė“. // Mykolo Romerio universitetas, balandis, 2009.
2. **Prof. Bernard Young.** Seminar Financial Crisis and Asia, origin and the recover. // National University of Singapore, Sept. 2009.
3. **Emeritus Prof. E.P. Ellinger.** Paskaitų ciklas Banking Law. // National University of Singapore, 2009.
4. **Mindaugas Leika.** Pranešimas „Pasaulinė finansų krizė: priežastys, perspektyvos ir poveikis Lietuvai“. // Lietuvos Respublikos Seimas, balandis, 2009.
5. **Dr. Sandra Booyesen.** Seminar Financial Crisis 2007-2009. // National University of Singapore, Sept. 2009.
6. **Prof. Viktor Aepli.** Paskaitų ciklas „Privates Bankenrecht“// Freiburgo universitetas, Šveicarija; 2006/2007 m.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Diniūtė G. Bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros perspektyvos po pasaulio finansų rinkos krizės / Finansų teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. Dr. A. Miškinis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2009.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotos ir įvertintos bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros koncepcijos, kurios turėtų būti pritaikytos pasaulio finansų rinkos krizei pasibaigus. Pirmojoje darbo dalyje aptariama 2007-2009 m. pasaulio finansų rinkos krizė ir jos priežastys, analizuojamas „sukurti ir perduoti“ (angl. Originate and Distribute) finansų struktūros poveikis finansų rinkai. Antrojoje darbo dalyje teoriniu aspektu nagrinėjami bankų veiklos rizikos veiksniai. Šioje dalyje taip pat identifikuojama, kokie rizikos veiksniai buvo netinkamai įvertinti ir sąlygojo 2007-2009 m. pasaulio finansų rinkos krizės kilimą. Trečiojoje dalyje nagrinėjama bankų veiklos reguliavimas ir priežiūra tarptautiniu ir ES mastu. Pateikiama ir analizuojama po krizės įsigaliosiančio reguliavimo ir priežiūros koncepcija ES. Ketvirtojoje dalyje, nagrinėjamas reguliavimo ir priežiūros santykis bei pateikiamos perspektyvos kaip turėtų būti reguliuojama ir prižiūrima finansų rinka.

Pagrindiniai žodžiai: finansų krizė, bankų veiklos rizikos veiksniai, bankų reguliavimas ir priežiūra.

Diniūtė G. Banking regulation and supervision: perspectives after the global financial crisis / Master Thesis on Finance Law. Supervisor Doc. Dr. A. Miškinis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2009.

ANNOTATION

This Master thesis is focused on the future concepts of banking regulation and supervision which should be implemented after the current global financial crisis. In the first part of the thesis the current global financial crisis and the origins of it are discussed. Further discussion leads to the Originate and Distribute structures and the new financial structure as a whole. In the second part of this paper the author analyses the theory of banking risks and identifies the risks which were mismanaged and were the cause of the global financial crisis. The third part of the thesis is dedicated to analyse the current global and EU legislation on banking regulation and supervision. The new implementations and future concepts of EU legislations are presented and evaluated. In the last part of the paper the author analyses the relationship between bank regulation and supervision and provides the concept for the possible banking regulations after the global financial crisis.

Key Words: Financial Crisis, Banking Risks, Banking Regulation and Supervision.

SANTRAUKA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Diniūtė G. Bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros perspektyvos po pasaulio finansų rinkos krizės / Finansų teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. Dr. A. Miškinis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2009.

SANTRAUKA

JAV nekilnojamojo turto rinkai smukus bei centrinėms valstybių institucijoms pakėlus palūkanų normą, finansų rinką ištiko smūgis – finansų įstaigos buvo paveiktos domino efektu.

2007-2009 m. pasaulio finansų rinkos krizė paveikė visus finansų sektorius bei realią valstybių ekonomiką ir yra vadinama didžiausia finansų rinkos destrukcija nuo pat Didžiosios depresijos laikų (1930 m.).

Bazelio komitetas ir kitos tarptautinės organizacijos skubiai teikia išvadas kaip turi būti reformuojamas bankų veiklos reguliavimas ir priežiūra, tačiau pateiktos išvados akademinės bendruomenės yra kritikuojamos. Kaip bus reguliuojama ir prižiūrima bankų veikla svarbu ne tik finansų sektoriui bet ir visai realiai ekonomikai, kadangi tokio masto krizės valdymas ir šalinimas yra be galo brangus.

Šiame darbe siekiame nustatyti, kokios yra bankų reguliavimo ir priežiūros perspektyvos po pasaulinės finansų krizės. Siektina suformuluoti bendrus principus ir pasiūlymus kaip turėtų būti reglamentuojama bankų veiklos priežiūra ir reguliavimas. Šiame darbe tirta, ar esamas bankų veiklos reguliavimas ir priežiūros reglamentavimo mechanizmas gali tinkamai valdyti bankų veiklos rizikos veiksnius.

Tyrimui pagrįsti naudoti mokslinės literatūros analizė, teisinių dokumentų analizė, statistinių duomenų analizė, banko sektoriaus reguliavimo politikos tyrimo duomenų analizė.

Magistrinio darbo tyrimo metu nustatyta, kad šiuo metu galiojantis bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros mechanizmas netinkamai valdė bankų veiklos rizikos veiksnius, o ES siūlomi Bazelio akordų pakeitimai neužtikrina reguliavimo priešcikliškumo.

Magistro darbas suskirstytas į keturias dalis. Pirmoji dalis skirta ištirti 2007-2009 m. pasaulio finansų rinkos krizės priežastis; antroji – bankų veiklos rizikos veiksniams nustatyti; trečiojoje dalyje analizuojamas bankų veiklos reguliavimas ir priežiūra tarptautiniu ir ES mastu; o ketvirtojoje dalyje, nagrinėjamas reguliavimo ir priežiūros santykis bei pateikiamos perspektyvos kaip turėtų būti reguliuojama ir prižiūrima finansų rinką.

Diniūtė G. Banking regulation and supervision: perspectives after the global financial crisis / Master Thesis on Finance Law. Supervisor Doc. Dr. A. Miškinis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2009.

SUMMARY

After US interest rates began to rise and housing prices of the US market went down, - the financial market went into the bigets tuirmol after the Great Depression (1930). The current financial crisis hit the real economy and is extremely costly.

The Basel committee and other international organizations prepared frameworks, how the banking regulations and supervision should be reformed. However the proposed solutions were critisised by the academical authorities. The right pattern for the future banking regulation and supervision is crussial because the managent of the crisis and the cost of it are enourmous.

This thesis is focused on the banking regulation and supervision perspectives after the current financial crisis. It was seeked to formulate general principles and suggestions regarding the changes in banking regulation and supervision. The research was based on the analysis of banking regulations and supervisions ability to manage banking risks.

The research was supported by the analysis of the science literature, legislations, statistics and provided studies of banking regulation policies.

It was stated, that the current banking regulation and supervisions is incapable to manage the banking risk, furthermore, the EU provided amendments of Basel II do not create the countercyclical mechanisms.

The thesis is divided into four parts. The first one is focused on the origins of current financial crisis; the second one provides the analysis of banking risks; the third one is focused on the current global and EU legislation on banking regulation and supervision and the last part of the paper is focused on the relationship between bank regulation and supervision and provides the concept for the possible banking regulations after the global financial crisis.

Darbo baigimo data

Gerda Diniūtė
gdiniute@gmail.com